

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI

Bakalářská diplomová práce

2010

Blanka Pchálková

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

Zeměpisné názvy v textech současné české a ruské publicistiky

Bakalářská diplomová práce

Vypracovala: Blanka Pchálková

Vedoucí práce: prof. PhDr. Helena Flídrová, CSc.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.
V Olomouci, 24. 4. 2010

---

podpis

Děkuji prof. PhDr. Heleně Flídrové, CSc. za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní bakalářské práce poskytla.

Obsah

<u>Obsah.....</u>	<u>4</u>
<u>1 Úvod.....</u>	<u>6</u>
<u>2 Teoretická část.....</u>	<u>7</u>
<u>2.1 Geografie.....</u>	<u>7</u>
<u>2.2 Publicistický styl.....</u>	<u>7</u>
<u>2.3 Onomastika.....</u>	<u>8</u>
2.3.1 Vlastní jména.....	9
2.3.1.1 Dělení vlastních jmen.....	10
<u>2.4 Toponomastika.....</u>	<u>10</u>
<u>2.5 Přejímání cizích zeměpisných jmen do češtiny.....</u>	<u>21</u>
<u>2.6 Metody přejímání cizích jmen do ruštiny.....</u>	<u>22</u>
<u>2.7 Gramatické rozdíly v užívání zeměpisných názvů v ruštině.....</u>	<u>26</u>
<u>2.8 Etymologie zeměpisných názvů.....</u>	<u>27</u>
<u>3 Praktická část.....</u>	<u>29</u>
<u>3.1 Podstatné jméno v zeměpisném názvu v ruském materiálu.....</u>	<u>29</u>
3.1.1. Podstatné jméno v zeměpisném názvu samostatně užitě v ruském materiálu..	30
3.1.2 Podstatné jméno v zeměpisném názvu ve spojení s obecným podstatným jménem v ruském materiálu.....	31
3.1.3. Podstatné jméno v zeměpisném názvu ve spojení s přídavným jménem v ruském materiálu.....	31
<u>3.2 Podstatné jméno v zeměpisném názvu v českém materiálu.....</u>	<u>32</u>
3.2.1. Podstatné jméno v zeměpisném názvu samostatně užitě v českém materiálu..	32
3.2.2 Podstatné jméno v zeměpisném názvu ve spojení s obecným podstatným jménem v českém materiálu.....	33
3.2.3 Podstatné jméno v zeměpisném názvu ve spojení s přídavným jménem v českém materiálu.....	34
<u>3.3 Zeměpisný název ve funkci podmětu v ruském materiálu.....</u>	<u>35</u>
<u>3.4 Zeměpisný název ve funkci podmětu v českém materiálu.....</u>	<u>36</u>
<u>3.5 Zeměpisný název ve funkci předmětu v ruském materiálu.....</u>	<u>37</u>

<u>3.6 Zeměpisný název ve funkci předmětu v českém materiálu.....</u>	<u>38</u>
<u>3.7 Zeměpisný název ve funkci přívlastku v ruském materiálu.....</u>	<u>39</u>
3.7.1 Zeměpisný název ve funkci substantivního přívlastku v ruském materiálu.....	40
<u>3.8 Zeměpisný název ve funkci přívlastku v českém materiálu.....</u>	<u>41</u>
3.8.1 Zeměpisný název ve funkci substantivního přívlastku v českém materiálu.....	42
<u>3.9 Zeměpisný název ve funkci příslovečné určení místa v ruském materiálu.....</u>	<u>43</u>
<u>3.10 Zeměpisné názvy ve funkci příslovečného určení místa v českém materiálu.....</u>	<u>44</u>
<u>4 Závěr.....</u>	<u>47</u>
<u>Резюме.....</u>	<u>49</u>
<u>Anotace.....</u>	<u>54</u>
<u>Seznam použité literatury.....</u>	<u>55</u>
<u>Excerpované prameny .....</u>	<u>57</u>

1 Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá „Zeměpisnými názvy v textech současné české a ruské publicistiky“. Toto téma jsme si zvolili především proto, že zeměpisné názvy se vyskytují téměř v každém novinovém článku, v každé publicistické zprávě. Zeměpisné názvy jsou součástí civilizace od té doby, kdy člověk potřeboval ke své orientaci pojmenovávat objekty v přírodě.

V minulém století začali lingvisté zkoumat zeměpisné názvy ze stránky jazykové, a tak se toponomastika, která je součástí jedné velké disciplíny – onomastiky, přesunula z pomocných věd historických do věd lingvistických.

Tato práce se skládá ze dvou částí – teoretické a praktické. V první části se pokusíme vysvětlit a popsat rozdělení vlastních jmen do určitého systému, respektive zeměpisných názvů, včetně jejich přejímání z jiných jazyků, ve druhé části provedeme morfologickou a syntaktickou analýzu námi excerpovaných názvů, které jsme vybrali z textů české a ruské publicistiky.

Úkolem této práce je zjistit, jaké slovní druhy se vyskytují v podobě zeměpisných názvů a jaké větné členy může zeměpisný název představovat. Zjištěné výsledky by mohly pomoci jako základ pro rozsáhlejší analýzu zeměpisných názvů.

Teoretický materiál k tomuto tématu jsme čerpali z odborných lingvistických prací, současných gramatik a odborných prací věnujících se zeměpisným názvům a konkrétní jazykový materiál pro praktickou část jsme hledali v denním tisku, časopisech a na internetu.

2 Teoretická část

Cílem teoretické části naší práce je seznámit se s pojmy jako geografie, onomastika a toponomastika. Vysvětlit si význam těchto vědních disciplín a subdisciplín, zařadit je do vědních oborů a využít teoretické znalosti získané při vyhledávání informací v praktické části bakalářské diplomové práce.

2.1 Geografie

Podle V. Touška, J. Kunce, J. Vystoupila (2008) bylo předmětem nejstarší geografické tradice objevování a poznávání světa, získávání poznatků o vzdálených místech, jejich přírodním prostředí a obyvatelích. Tato tradice začíná v antice a pokračuje díly evropských mořeplavců, cestovatelů a kartografů do novověku. Jedinou metodou zkoumání byl popis jednotlivých regionů a míst s charakteristickým zdůrazňováním zvláštností a jedinečností. Převaha popisu se objevuje v samotném označení disciplíny, vycházejícím z řeckých slov *geos* (Země) a *graphein* (psát, popisovat). Vyvrcholením této tradice jsou díla velkých geografů 19. století, ke kterým patřil Alexandr von Humboldt, Carl Ritter nebo Elissé Reclus. Jejich cílem bylo vše zahrnující poznání světa.

2.2 Publicistický styl

J. Pilátová (2008) ve svých přednáškách uvádí, že publicistický styl je neustále se měnící styl, který podléhá změnám a novým trendům. Nejvíce se vyskytuje ve sféře společenské a politické. Prostředky hromadných sdělovacích prostředků jsou noviny, časopisy, televize, rozhlas, internet a vystoupení na mítincích a shromážděních.

Úkolem publicistiky je zveřejňovat informace, úvahy na různá témata, snažit se vyvolat ve svých posluchačích/čtenářích/divácích emoce a donutit je utvářet se si vlastní názor a hodnocení.

Publicistický styl je obsahově i formálně nejednotný styl, který zahrnuje zprávy, referáty, zpravodajské informace, reportáže, interview, fejetony, úvodníky, ale i

anekdotu nebo povídku.

Historie publicistického stylu začíná v 16. století v Itálii, Rakousku, Německu a Nizozemí, kde se začínají vydávat první noviny.

Základní stylistické rysy jsou používání klišé, standardních opakujících se konstrukcí pro předání informací a dále emocionálně-expresivních prostředků, které mají vyvolat emoce, např. metafory, neologismy, nespisovné konstrukce.

Je třeba mít na paměti, že publicistický styl není striktně omezen žádnými pravidly. Neustále se rozvíjí a bere si z ostatních stylů to, co je právě zapotřebí.

2.3 Onomastika

Onomastika je nauka o vlastních jménech (onymech/propriích); na její konkrétní náplň a její postavení v systému společenských věd existují různé názory. V české tradici je onomastika považována za subdisciplínu jazykovědy s relativně značnou mírou autonomnosti a je chápána jako nauka o vzniku a fungování propriálních pojmenováních soustav, o jejich realizaci v konkrétních podmínkách společenských, časových a místních a zároveň jako nauka o konkrétních prvcích těchto soustav (S. Pastýř, 2005).

R. Šrámek (1999) říká, že se onomastika neboli nauka o vlastních jménech začíná rozvíjet od 50. - 60. let 20. století. Ztrácí charakter pomocné vědy historické (geografické, sociologické, kulturní historie aj.) a je, jak názorně ukazuje onomastika česká, dokončen její přesun do věd lingvistických. Jako subdisciplína lingvistiky získává svébytné postavení s velkou mírou metodologické samostatnosti, podporované budováním obecné onomastické teorie; ta se v tehdejší době soustřeďovala především na řešení problematiky klasifikace vlastních jmen, vymezení difference mezi apelativy a proprii, zvl. jejich obsahové stránky, a na studium vlastních jmen jako integrální součásti jazyka.

Na dalším vývoji obecné onomastiky se velmi výrazně podílí též onomastika česká. Byly k tomu vytvořeny dva důležité předpoklady:

a) česká onomastika vybudovala v průběhu 50. - 60. let 20. století svá základní materiálové východiska (díky dílům A. Profouse, J. Svobody, V. Šmilauera, J. Beneše, později i L. Hosáka-R. Šrámka, M. Knappové, D. Moldanové aj.), takže se čeština stala mezi slovanskými a evropskými jazyky jedním z mála jazyků, jejichž onymie je ve svých

podstatných částech zpracována v relativní úplnosti a systematicky.

b) v 60. - 70. letech 20. století byl u nás dovršen přesun onomastiky (zvl. toponomastiky a antroponomastiky) z věd historických do jazykovědných (R. Šrámek, 1999).

2.3.1 Vlastní jména

Podle A. Polívkové (2007) jsou vlastní jména podstatná jména, která označují určitou osobu (jména osobní), určité zvíře nebo určitou věc, zvláště místo, horu, řeku, zemi, stát apod. (jména zeměpisná, zvláště místní), příslušníka národa nebo státu (jména národní, kmenová, obyvatelská), podnik, umělecký výtvar, knihu, časopis, apod. Skutečným jménem jsou např. Lukáš, Vančura (osobní); Šemík, Rek (jméno zvířete); Praha, Říp, Krkonoše, Vltava, Evropa (zeměpisná); Čech, Francouzská (národní), Brňan (obyvatelská); Český rozhlas (instituce), Dalibor (opera Bedřicha Smetany), Babička (kniha Boženy Němcové), Reflex (časopis).

Vlastní jména se všeobecně vztahují k individuálním osobám a předmětům (jednotlivinám), ale všechny názvy individuálních nebo unikátních jevů nejsou „vlastní jména“. Přes svou výrazně individualizující funkci mohou vlastní jména též pojmenovat kolektiva (Slovanstvo). Mohou tvořit i plurál (Čapkové), mohou se stát součástí spřežek (Nelahozeves) i sousloví (Karlovy Vary).

Hranice mezi obecnými a vlastními jmény nejsou však určité; je mezi nimi široký pás přechodný. Např. jména příslušníků států, národů, kmenů a obyvatel míst patří v češtině k vlastním jménům. V některých jiných jazycích se však za vlastní jména nepokládají (např. v ruštině). Mezi podobami jmen obecných a vlastních není žádný hluboký rozdíl. V češtině jsou to např. osobní jména Hruška, Bílá, místní jména Loket, Most aj. Avšak přechod jmen z oblasti obecných do oblasti vlastních je nejen z hlediska historie, ale i z hlediska současného jazyka velice jasný a zřetelný zejména ve skupině tzv. vlastních názvů, tj. spojení několika obecných jmen, která jako celek mají úlohu jména vlastního. Např. spojení *nové město* označuje každé nově vzniklé sídliště městského typu; pro některá z nich se však toto spojení stalo jejich vlastním jménem – a to se vyznačí i pravopisně, s velkým písmenem, tedy Nové Město. Případná homonymie se pak odstraňuje připojením dalšího určení; tím se odliší např. Nové Město nad Metují, Nové Město pod

Smrkem atd., a podle potřeby i Nové Město pražské. Tímto způsobem nevznikala místní jména jen v minulosti, ale děje se tak i dnes: spojení *jižní město* označuje pro nás každé město ležící na jihu, *Jižní Město* máme však jen jedno, a to velké pražské sídliště.

Vlastní jméno podléhá zákonitostem toho jazyka, v němž je užito, čímž však není vyloučena možnost, že se vlastní jméno někdy neřídí všemi obecnými zákonitostmi (A. Polívková, 2007).

2.3.1.1 Dělení vlastních jmen

R. Šrámek (1999) dělí vlastní jména podle druhové povahy onymických objektů do tří velkých plánů:

a) geonymický, který zahrnuje všechny třídy toponym, tj. jména onymických objektů na povrchu země (a geomorfologických útvarů pod ním) a kosmonym, tj. jména nebeských těles a útvarů na nich. Geonymické objekty jsou zanesené v mapách;

b) bionymický, zahrnující antroponyma, pseudoantroponyma a zoonyma, tj. jména živých (nebo jakoby živých) onymických objektů=bytostí;

c) chrématonymický, zahrnující vlastní jména pro objekty, jevy a vztahy vzniklé lidskou činností (společenskou, kulturní, ekonomickou, politickou apod.).

Tomuto základnímu dělení odpovídá také základní trichometrie tříd vlastních jmen (geonyma, bionyma, chrématonyma, včetně jejich subsystemů) a také členění onomastiky na geonomastiku, bionomastiku a chrématonomastiku (R. Šrámek, 1999).

2.4 Toponomastika

V. Šmilauer (1963) charakterizuje toponomastiku jako nauku o vlastních jménech zeměpisných.

Podle I. Lutterera, L. Kropáčka a V. Huňáčka (1976) jsou zeměpisná jména totiž mnohem víc než jenom pouhá slova složená ze základu a přípon a jistým způsobem skloňovaná. Každé zeměpisné jméno vzniklo v konkrétním prostoru a čase; s objektem, který označuje, je natolik spjato, že se týká nejen některé stránky dějin tohoto objektu (např. kulturní, hospodářskou a politickou), nýbrž i etnické a sociální příslušnost lidí, kteří

jej pojmenovali a jména objektu užívali (svědčí o jejich jazyku, ideologii, o jejich vztahu k zeměpisnému prostředí, k sousednímu obyvatelstvu apod.). Pojmenování je vždy akt historický, daný stupněm vývoje společnosti a podmíněný tím, čeho si lidé jisté doby všímali a co subjektivně hodnotili. Tím si vysvětlíme, proč se ve vývoji světové toponymie dají rozlišit různé vrstvy jmen: animistické a mytologické názvy v době prvotní, patronymika (pojmenování podle hlavy rodu) za rodového zřízení, posesíva (podle vlastníků) v době feudalismu, církevní jména světecká, početná zvláště v období španělského a portugalského dobývání Nového světa, jména podle panovníků nebo význačných osob (zvl. cestovatelů) v dobách zámořské kolonizace, zejm. francouzské, anglické a holandské. Není proto divu, že se zeměpisná jména stala předmětem odborného zájmu nejenom jazykovědců, ale i historiků, archeologů, etnografů, antropologů, demografů a samozřejmě zeměpisců. Právě v nedávné době se pomocí vědeckého rozboru vlastních jmen podařilo odhalit nové cenné poznatky o některých zaniklých kmenech a národech, o jejich někdejší rozšíření, o směrech jejich migrací, dále o pravlasti mnohých národů a o postupu osídlování jejich zemí. Zeměpisná jména, jako slova žijící odděleně od obecné slovní zásoby, mohou být vydána napospas nejrůznějším deformacím a zkomoleninám, lidové etymologii, překladovým omylům, úmyslným nebo přímo dekretovaným zásahům apod. Protože se původní význam jmen – v době jejich vzniku většinou všem jasný – postupem času stále více ztrácel, stávala se jména snadno a rychle pouhou abstraktní značkou, která nakonec ztratila jakoukoli souvislost se svým někdejší významem. Při zjišťování etymologie byli vědci odkázáni především na vlastní rozmysl a své individuální hodnocení, pokud narazili na problematickou část jména s řadou etymologií vzájemně si odporujících. Přitom se snažili vykládat jména nikoli ze stanoviska člověka 20. století, nýbrž z atmosféry doby, v níž zeměpisná jména vznikala, a usilovali též o pochopení svérázné psychologie dávných pojmenovatelů. Přestože měli autoři nejlepší snahu oddělovat domněnku od jistoty, ne vždy se jim to podařilo: některé jejich výklady jsou nutně poznamenány provizorností a hypotetičností. V ojedinělých případech, kdy se kolem jména nahromadilo příliš mnoho pochybností, etymologie se raději vzdali (I. Lutterer, L. Kropáček, V. Huňáček, 1976).

V. Šmilauer (1963) dělí zeměpisná jména do tří skupin,

- a) *choronyma* – jména dílů světa, oblastí, států, zemí, krajin, krajů a okresů;
- b) *toponyma* – jména místní, tj. jména lidských sídlišť a jejich částí, obcí, osad,

místních částí (samot, mlýnů, mysliven, hájoven, cihelen, hospodářských dvorů, loveckých zámků, turistických chat), význačných staveb (hradů, kostelů, lékáren, hostinců), jednotlivých domů, ulic, náměstí, nábřeží, mostů (v městech), sadů;

c) *jména pomístní.*

- *Choronyma*, jak uvádí E. M. Поспелов (2005), často vznikala z názvů geografických objektů. Podle řek dostaly název Indie a Jordánsko v Asii; Zambie, Kamerun, Kongo, Niger a Nigérie v Africe; Belize, Paraguay, Peru, Surinam a Uruguay v Americe. Podle hor byly pojmenovány státy jako je Livan v Asii; Keňa a Sierra Leone v Africe; jiné státy dostaly jméno podle pobřeží, např. Cote d'Ivoire v Africe a Costarika v Americe; jezera dala název státu Čad v Africe a Nikaragua v Americe. V Africe existuje stát, který získal svůj název podle mysu Capo Verde, což je jediný příklad tohoto typu pojmenování na světě. Další státy se jmenují díky pouštím, které tvoří část jejich území – Namibie a Západní Sahara; název státu Tanzanie obsahuje elementy názvu jezera Tanganika a ostrova Zanzibar.

Ostrovní státy většinou nesou název ostrovů a souostroví, na kterých leží. Nejvíce jich leží v oblasti Karibského moře. V Oceánii leží státy pojmenované podle souostroví Šalamounovy ostrovy, Tuvalu, Fidži. V Asii jsou Filipíny a Maledivy jak názvy souostroví, tak názvy států. V Africe nesou stejný název států a ostrovů Seychelské ostrovy a Komorské Ostrovy, v Evropě je to Malta.

Hodně názvů zemí obsahuje slovo *land*, což znamená země nebo stát (z angličtiny nebo němčiny). V ruském kontextu se přidává ještě koncovka *-ия* (*Ирландия, Исландия, Финландия*). Tento prvek nicméně obsahují i názvy států daleko za hranicemi Evropy, např. Thailand. Ve východních zemích má tuto funkci slovo *stan*, což v íránštině znamená země nebo stát. Obsahují ho názvy států, jako je Tatarstán, Uzbekistán atd.

Používání toponym při vzniku názvů států je efektivní a v době dekolonizace v druhé polovině 20. století se k tomuto způsobu často přistupovalo. Velká část evropských a asijských států má v základu svého názvu etnonymum, tzn., že název odráží některé historické události nebo obsahuje názvy přírodních zvláštností.

- *Toponyma* patří podle A. Polívkové (2007) k nejstarším dochovaným památkám našeho jazyka. Totéž platí i o vlastních jménech osobních, nicméně místní jména jsou pro nás prioritou. V některých případech je v místním jménu doložena i existence osobního jména, které už třeba zaniklo a ve starých spisech se nezachovalo. Některá místní jména se dochovala ve starých listinách, kronikách a jiných pramenech v době, kdy na našem území ještě psaná kultura neexistovala. Bohužel mnohá z nich byla zachycena ve zkomolené podobě, a proto je jejich výklad a určení zeměpisného objektu, ke kterému patří, velice obtížné. Místní jména z Čech a Moravy máme zachycena pak i v listinách, kronikách a legendách domácího původu (tak v Kosmově latinsky psané kronice jsou jména Belin – hrad nad řekou Belou v severních Čechách, Boleslav, Brinen – tj. Brno, Kladzco – Kladsko, Tinec – tj. Týnec nad Labem).

Pokud některé etnické společenství osídlilo určitou oblast, muselo ji zvládnout nejen mocensky a hospodářsky, ale i jazykově, protože jen to, co má jméno, je reálné a může být zachováno i v historii. Čím více se společnost rozvíjela, tím více potřebovala pevnou soustavu jmen, která by byla všeobecná. Samozřejmě, že na vznik a ustálení soustavy místních jmen neměly vliv jen státní správa, soudnictví, právní a ekonomické, ale i sociální a kulturní poměry, a dokonce ideologické a hodnotové představy.

Slovanské obyvatelstvo, které přišlo na naše území, bez problémů přejímalo starší neslovanská jména přírodních objektů – hor, řek apod. Díky tomu můžeme předpokládat, že taková zeměpisná jména jako je Říp, Beskydy, Morava, Labe a Vltava, mají před slovanský původ. Ve 13. století, v době německé městské kolonizace, se na našem území začala objevovat jména německého původu jako Neuenburg, Schönberg. Ne všechny názvy jsou ovlivněny rozvojem a vznikem měst, objevují se i názvy podléhající spíše kulturnímu a psychologickému vlivu, např. jméno vsi na Sázavě (Český) Šternberk bylo na obec přeneseno z označení hradu, který byl pojmenován podle vlastníků; to byl však zcela český rod a jeho jméno ukazuje na módní středověké poněmčování. Zajímavé je, že německé názvy si české obyvatelstvo upravovalo. Po r. 1945 docházelo k rozsáhlému počestění celé soustavy místních jmen, což někdy zacházelo až do extrémů, neboť už počestěná jména se měnila (Falknov, Suniperk aj.). Zásah ideologie doby bylo lze

pozorovat i později při rušení náboženských spojů místních jmen. Naštěstí se zachovala stará jména, která tvoří soustavu (srov. Hora Svatého Šebestiána, Hora Svaté Kateřiny, Svaté Pole, Svatý Jan nad Malší aj.) Z těchto příkladů lze vidět, jak složitá je soustava zeměpisných pojmenování. Nejedná se pouze o jazykové jednotky, ale o to, co vypovídají o daném objektu a jakým způsobem odráží historii země (A. Polívková, 2007).

Každý jazyk si vytváří vlastní soustavu typů a jazykových postupů pro pojmenování lidských sídlišť, obcí a jejich částí.

V prvé řadě můžeme rozlišit jména domácího původu a jména přejatá.

- **jména domácího původu** (A. Polívková, 2007)

1. Podkladem pro pojmenování sídliště se stalo jména lidí, kteří ho obývali nebo měli k němu nějaký jiný vztah. Mohlo to být:

a) *osobní jméno vlastní* – obvykle šlo o jméno vytvořené z jména hlavy rodu, vůdce kmene apod., např. Litoměřice – s příponou *-ice-*, nebo o jméno zakladatele, majitele apod., např. Litomyšl, Boleslav, Libeň (se starou příponou *-jb*, která později zanikla, buď beze stopy – jako je tomu ve jménu Boleslav, nebo se odrazila v změkčení poslední souhlásky nebo skupiny souhlásek: Benešov (s příp. *-ov*), Jičín (s příp. *ín*), Nelahozeves (složenina ze jména Nelahod) atd.; poměrně řídké jsou případy, kdy se na místo přeneslo rodové jméno celého kolektivu, např. Semily;

b) *obecné jméno osoby* – mohlo to být obecné označení příslušníka vládnoucích vrstev, který měl k obci vztah (Kralovice, Popovice), ale mohlo to být pojmenování samých obyvatelů (Rataje byla ves ratajů, tj. oráčů, obdobně Vínáře byly pojmenovány podle názvu zaměstnání), mohlo to být jméno lidí podle rázu místa, kde bydlili, nebo podle místa, odkud se přistěhovali – např. Lipany se vykládají jako obec „lipanů“, tj. lidí sídlících u lipového háje – ale mohly to být i žertovné a leckdy velice jedovaté přezdívky, které obyvatelé dostali obvykle od přespolních, např. Hrdlořezy.

2. Podkladem pro pojmenování se stalo obecné jméno označující nějakou věc (přírodní skutečnost, stavbu) nebo způsob založení sídliště:

a) jména přírodních útvarů a jevů, např. vodních toků (Teplice), vyvýšenin (Chlumeč),

druhu půdy (Blatná), rostlinstva a zvířectva (Jablonec, Lipová, Nedvědice) atd.;

b) jména staveb (Hradec, Hamry), komunikace (Brod, Most), způsob kultivování (Žďár), právních poměrů a zařízení (Lhota, tj. z lhota – ulehčení, tzn. osvobození od poplatků nebo služeb.

- **jména cizího původu**

1. *Jména německého původu* – vytvářejí mezi našimi místními jmény relativně ucelenou a hojněji zastoupenou dílčí skupinu; vesměs jde o složení jména zakončená na *-dorf* (vesnice), *-stein* (kámen), *-berg* (hora), *-burg* (hrad), *-stadt* (město), *-bach* (potok), *-wald* (les). Jsou to jména sice původem cizí, ale z hlediska současného jazyka již plně adaptovaná, česká (např. Frenštát, Žamberk, Bruntál aj.). U některých je už původ zastřen naprosto (např. Liberec).

2. *Ostatní jména* – jde vesměs o jednotliviny netvořící soustavu. Za předslovanská se pokládají např. Doksy, Přimda, z italštiny máme Beroun, Benátky, podle biblické hory se jmenuje Tábor.

A. Polívková (2007) uvádí, že soustava jednotlivých pojmenování se ukázala nedostačující, a proto se začala v úloze místních jmen uplatňovat i složená a víceslovná pojmenování. K substantivním jménům se začaly připojovat různé přívlastky, nejdříve shodné, vesměs v protikladných dvojicích (Mladý – Starý, Nový – Starý, Horní – Dolní, Český – Moravský, Český – Německý apod.), a jiná přídavná jména (Uhlířský, Královský apod.), dále přídavná jména přivlastňovací (Hrochův Týnec, Defurovy Lažany, Králův Dvůr) a neshodné přívlastky (Hradec Králové, Dvůr Králové). Ale ani to nestačilo, později se začalo místo, mělo-li být zcela jednoznačné, určovat podle polohy (Bystřice pod Pernštejnem, Planá u Mariánských Lázní, Teplá nad Bečvou). Různé způsoby se pak mohly kombinovat, tak máme Nové Město nad Metují, Podhořany u Ronova nad Doubravkou. Tato poslední jména naznačují, v čem se liší starší přístup k tvorbě místních jmen od postupů novodobých, které bychom mohli nazvat „úředními“. Dříve místním obyvatelům a nejbližšímu okolí homonymie (tj. víceznačnost) tolik nevadila. Pro novodobou státní správu je však jednoznačnost podmínkou nezbytnou – úřady však přitom někdy sahají k pojmenovacím postupům, které jsou pro jazykovou praxi obtížné nebo

vůbec nepřijatelné (např. pojmenování Brandýs nad Labem – Stará Boleslav může žít jen v úředním a oficiálním jazykovém styku).

Uživatelé jazyka kladou důraz z jazykového hlediska na soustavu místních jmen v tom smyslu, aby byla jednoznačná, fungovala bez potíží a neuváděla jejich uživatele do nepříjemných situací. Je to požadavek jistě oprávněný, nicméně v plné míře mu vyhovět nelze, neboť tento požadavek se netýká jen soustavy domácích místních jmen, ale i celého téměř nekonečně rozsáhlého souboru místních jmen celého světa.

Ve shodě s A. Polívkovou se domníváme, že některé potíže se týkají právě jmen míst ležících mimo naše území, tzv. exonym.

Nejdříve je nutné blíže specifikovat jaký je rozdíl mezi tzv. exonymem a endonymem. T. Beránek (2006) uvádí, že exonyma jsou domácí podoby cizích zeměpisných jmen, endonyma naopak vlastní jména geografického objektu v jednom z jazyků vyskytujících se na území, kde tento objekt leží. Na základě určitých kritérií rozdělují kartografové a lingvisté exonyma do několika typů – podle původu, podle frekvence jejich výskytu v čase a podle míry a způsobu adaptace cizích zeměpisných jmen do přejímajícího jazyka.

Podle původu se exonyma dělí na národní, charakteristická pro jeden jediný jazyk (např. v češtině Paříž místo Paris, Lipsko místo Leipzig), a mezinárodní, společná nejméně dvěma jazykům.

Podle frekvence výskytu v závislosti na čase se exonyma dělí na živá (Kodaň, Londýn, Řím, Záhřeb), ustupující (Gotinky – Göttingen, Solnohrad – Salzburg) a historická (Bavory, Rakousy).

Rozdíly mezi původní podobou jména a exonymem se mohou projevat pouze v rovině fonetické, tzn. že jméno bylo převzato do domácího zvukového systému, jeho grafická podoba však zůstala zachována. Další podskupinou jsou tzv. konverzní exonyma, tj. zeměpisná jména z jazyků používajících jiná písmena než latinku, přejatá do češtiny jen transkripcí či transliterací bez jakýchkoli dalších změn (např. Москва – Moskva).

Poslední podskupinou jsou grafická exonyma (Brémy místo Bremen, Gdaňsk místo Gdaňsk, Beograd – Bělehrad).

Zvláštní problém představují jména objektů rozprostírajících se buď na obou stranách jazykové hranice češtiny se sousedním jazykem (např. němčinou) nebo ležících

mimo ni na území s více jazyky (např. jméno Alpy), (Index českých exonym, 2006).

Milan Harvalík (2004) uvádí, že česká exonyma tvoří rozsáhlou a různorodou skupinu. Tvořila se během tří základních etap. Toto rozdělení je dáno jednak okolnostmi mimojazykovými – historickými, politickými, hospodářskými a kulturně-společenskými vlivy, jednak jazykovými – podle toho, které z druhů adaptace cizích zeměpisných jmen do češtiny v příslušném historickém období převažovaly.

První, nejdelší etapa ve vývoji českých exonym začala v raném středověku a pokračovala zhruba do přelomu 18. a 19. století. Tehdy se exonyma do češtiny dostávala zejména prostřednictvím obchodních, politických a studijních cest do ciziny a překlady cizích literárních děl, zpočátku zvláště bible, ale i cestopisů, rytířských eposů apod. Vzhledem k tomu největší část českých exonym označuje zeměpisné objekty ležící ve střední, západní a jižní Evropě, tedy v oblastech, které měly z hlediska politického, hospodářského a kulturního pro české země význam. Vůbec největší množství českých exonym se vztahuje k toponymům pocházejícím z německy mluvících zemí.

Při vzniku nejstarších českých exonym se nejvýrazněji uplatnila adaptace hlásková, morfologická a slovtvorná, překládání jmen do češtiny bylo relativně řídké.

Nejstarší české podoby cizích zeměpisných jmen jsou zachyceny už v Kosmově Kronice české z počátku 12. století (Amberk, Racouz – dnes něm. Raabs), později pak např. v Dalimilově kronice (Paříž, Řím, Řezno, Jeruzalém, Krakov). Zhruba z téže doby, tj. z počátku 14. století, pocházejí mj. i exonyma Mohuč (Mainz), Benátky, Cáchy. Toponyma ze vzdálenějších oblastí byla nejčastěji přejímána z latiny (Londýn – z lat. Londinium).

Výrazný impuls pro rozšíření souboru českých exonym byl vynález knihtisku. V 16. století se díky tomuto objevu knižní produkce zmnohonásobila a knihy se tak staly dostupnými pro široké vrstvy čtenářů. Mezi oblíbené žánry tehdy mj. patřily cestopisy, které ve své tištěné podobě mohly podstatně ovlivnit vytvářející se úzus a způsob používání exonym. Vedle už zmíněných cestopisů je významným pramenem k poznání české exonymie 16. a 17. století i dílo J. A. Komenského.

Ve staré češtině (zhruba do konce 15. století) se nejčastěji uplatňovala pojmenování vycházející z akuzativu plurálu jména jejich obyvatel (Šváby, Sasy). Poměrně často se vyskytovaly formy přejaté z latiny se sufixem *-ia* (Brabancia), který byl počeštěn na *-ie* (Francie). Relativně vzácná byla ve starších dobách jména utvořená pomocí českého

sufixu *-sko*, popř. *-cko* (Polsko, Uhersko).

V 16. a 17. století jsou u českých jmen zemí nejfrekventovanější dva typy: formy vycházející z akuzativu pl. etnonym (Španěly, Švýcary) a jména se sufixem *-ia/-ie* (Gallia, Hišpania/Hišpanie, Arabie, Indie), která jsou charakteristická především pro vzdálené země. Postupně se však začíná rozvíjet tvoření za pomoci českého sufixu *-sko/-cko*, které vrcholí v 19. století, v době národního obrození. Uvedené změny se dochovaly dodnes (např. Bavorsko, Španělsko, Švýcarsko).

Další důležitou fází pro vznik a rozvoj českých exonym představuje doba od přelomu 18. a 19. století, tedy doby osvícenství, až do poloviny 20. století. Vedle sílící migrace a prudkého rozvoje dopravy, především námořní a železniční, které ještě více zintenzivnily styky se světem, se začíná klást větší důraz na vzdělání a národní jazyk. K obohacení české slovní zásoby docházelo na rozdíl od předcházejícího období uměle, přičemž značná část cizích zeměpisných jmen byla překládána. Vedle běžných překladů víceslovných jmen označujících určité oblasti, ostrovy, pohoří, hory, řeky, vodní plochy apod. obsahujících v názvu apelativum (typ Niagara Falls – Niagarské vodopády, Death Valley – Údolí smrti, Cocos Islands – Kokosové ostrovy) se objevují i podoby místních jmen utvořené kalkováním (Innomostí – Innsbruck, Frankobrad – Frankfurt nad Mohanem), a to v některých případech i na úkor už existujících a užívaných českých podob (např. Solnohrad místo Salcburk).

Kořeny snah vytvářet specificky česká exonyma je nutno hledat v dobovém purismu a ve snaze obohatit češtinu o výrazy domácího původu jak v apelativní, tak i v propriální sféře jazyka.

V průběhu 20. století pozvolna nastupuje ve vývoji exonym třetí období, které se od předchozích značně odlišuje. Ještě silnější rozvoj mezinárodních styků, hospodářská a politická integrace, kulturní vlivy, masová turistika provozovaná v dříve nebyvalé míře a neustále vzrůstající množství informací s sebou přináší novou, opačnou tendenci – vznik a užívání exonym je v této době omezováno a mnohá z nich zanikají.

Vedle českých pojmenování zemí a víceslovných jmen obsahujících topografické termíny dnes zůstávají v běžném užívání jen nejvžitější česká exonyma, všeobecně rozšířená a známá.

Snahy zjednodušit dorozumění a nahradit exonyma endonymy, mají své počátky už v 19. století. Rovněž na první mezinárodní geografické konferenci konané v r.

1871 bylo schváleno doporučení, aby všechny země užívající latinku přejímaly originální formy jmen bez jakýchkoli změn.

Znalost exonym patří bezesporu k obecnějšímu kulturnímu povědomí a podobně jako schopnost dohovořit se i v jiném než jen mateřském jazyce signalizuje jistou úroveň vzdělání.

V dílech kartografické produkce Česká republika v zásadě respektuje upřednostňování endonym, v jistých případech jsou však uváděna i exonyma. Jejich užívání je podmíněno příslušnými doporučeními konferencí OSN o standardizaci geografického názvosloví a na mapách jsou psána v závorce za endonymy. Nezřídka se v praxi ovšem setkáváme s faktem, že endonymum, hojně citované všemi sdělovacími prostředky, bývá v rozporu s doporučeními nahrazováno nově vzniklým exonymem, protože lépe vyhovuje našim potřebám. V této souvislosti je třeba upozornit, že mezi exonymy mají choronyma (zejména názvy zemí a států) zvláštní postavení a každý jazyk má výsostné právo užívat svých vlastních podob (viz v češtině Rakousko místo Österreich, Finsko místo Suomi, Německo místo Deutschland aj.), (M. Harvalík, 2004).

- *Jména pomístní* se podle V. Šmilauera (1963) dělí na:

- 1) hydronyma – jména vod, tj. moří, jezer, rybníků; studánek, pramenů, potoků, řek, průplavů, peřejí, vírů, brodů, vodních nádrží
- 2) oronyma – jména tvarů členitosti povrchu zemského, tj. orografických celků, horských skupin, vrchovin, hor, pohoří, vrcholových tvarů, úbočních údolních tvarů, rovin, nížin, ostrovů a poloostrovů;
- 3) jména pozemků, tj. parcel, zemědělských honů, plesí, pastvin, obor;
- 4) jména drobných přírodních útvarů, tj. skal, jeskyň
- 5) jména jednotlivých stromů jako stromů památkově cenných, božích muk, kapliček, pomníků, mohyl;
- 6) jména komunikací, jako cest (Zlatá stezka), železnic.

L. Olivová-Nezbedová (1995) říká, že pomístní jména vznikla z potřeby člověka orientovat se v krajině, z potřeby odlišit jednotlivé objekty od sebe. Jak postupovalo osídlení krajiny, jak se měnil způsob života a pracovní činnost člověka,

vzrůstal i počet pomístních jmen. Lovec, který pronikal podle vodních toků, pojmenovával je, stejně jako místa, kde lovil. Kupci pojmenovávali obchodní cesty, místa odpočinku apod. Pro rolníka už naproti tomu bylo důležité rozlišit jednotlivé pozemky, které obhospodařoval.

Naši předkové byli velmi realističtí, měli těsný kontakt s přírodou, byli výbornými pozorovateli prostředí, které je obklopovalo, velice dobře dovedli vystihnout charakteristický rys určitého místa v krajině; jednotlivé objekty pojmenovávali buď podle jejich přírodních poměrů (Na skalách), nebo podle poměrů kulturních, tj. podle toho, jak souvisely s člověkem (Na Matouškovým), s jeho prací (Nad cihelnou), s jeho výtvořou (Podhradí), s jeho duchovním životem (Za kostelem).

Pomístní jména jsou pevně vázána na objekt, který pojmenovávají. Během doby však některé objekty, které člověk pojmenoval nebo podle kterých pojmenovával, mohou zaniknout. Jestliže dojde k zániku objektu, potom pomístní jméno buď zanikne i s objektem, nebo přetrvá dál jako název objektu nově vzniklého na místě objektu původního.

Protože pomístní jména většinou dávají místní obyvatelé a ti jich také užívají, dochází ke změnám pomístních jmen nejen se změnou objektu, ale i tím, když původní obyvatelstvo bylo vystřídáno obyvatelstvem novým, nebo bylo novým obyvatelstvem asimilováno. Nové obyvatelstvo mohlo přejmout pomístní jména od původního obyvatelstva, přizpůsobit si je svému jazyku, ale také vytvářet svá pomístní jména.

Pomístní jména jsou jednak **přímá**, tj. pojmenovávají nesídlitě objekt podle nějakého rysu jemu vlastnímu (např. podle červené barvy půdy se pozemky jmenují Červenice, podle bývalého majitele Zběhlíka dostal jméno Zběhlíkův rybníček), jednak **nepřímá**, tj. pojmenovávají nesídlitě objekt podle objektu jiného, který je buď označen apelativem (pole Za potokem) nebo vlastním jménem (pole U Příbylka). Pojmenování přímá jsou v nominativu (v některých případech i v předložkových pádech s předložkami v, na – pole Na kopanině), pojmenování nepřímá pak v předložkových pádech s předložkami vyjadřují prostorové vztahy (s výjimkou jednotlivých případů v, na). Předložková pomístní jména se vyskytují především u jmen pozemků. Po formální stránce jsou pomístní jména jednak jednoslovná, jednak víceslovná.

V pomístních jménech převažují substantiva, hojná jsou substantivizovaná adjektiva. Řídce se vyskytují slovesa, zcela výjimečně potom zájmena.

Pomístní jména vznikají z apelativ (Úzký, Na Špici) a z vlastních jmen (Za

Vašinovými, U Březenice). Pokud jde o vznik z vlastních jmen, pomístní jména vznikají z antroponym (osobních jmen), z toponym (vlastních jmen zeměpisných, tj. ze jmen pomístních a z choronym) a chrématonym (L. Olivová-Nezbedová, 1995).

2.5 Přejímání cizích zeměpisných jmen do češtiny

Při přejímání zeměpisných jmen do češtiny dochází ke třem různým procesům, vždy záleží na tom, odkud pochází originál; z jakého jazyka, a jestli jazyk používá latinku, či jiné hláskové písmo.

Podle V. Šmilauera (1963) se první proces nazývá transpozice a využívá se při překladu názvu z jazyka užívajícího latinku, druhý je transliterace, která se používá u jazyků využívajících jiného hláskového nebo slabičného písma (azbuky, indického písma), jde-li o přesné zachycení. Třetím a posledním procesem je transkripce, která se používá při přejímání jmen z jazyků neuvádějících hláskového písma a místo transliterace tam, kde nejde o přesné zachycení cizí grafiky. Níže uvádíme podrobnější charakteristiku.

a) Transpozice latinky

Zásadně užíváme latinky se všemi rozlišovacími znaménky (akcenty); to žádá i mnichovský onomastický kongres. Výjimkou jsou veškerá znaménka vietnamská (zanedbáváme i ta, která má čeština, např. čárku nad samohláskou). Naprosté uchování všech rozlišovacích znamének žádáme v mapách a v publikacích odborných (zeměpisných); pro běžnou potřebu (v novinách, v beletrii), kde by přísné vymáhání všech značek působilo typografické potíže.

b) Transliterace

Transliterace znamená převádění z jiného hláskového (nebo slabičného) písma do latinky (z azbuky, písma irského, arabského, koptského, hebrejského, z písma dévanágáří); přepisuje se písmeno za písmenem, slabika za slabikou bez zřetele k hláskové platnosti; transliterace umožňuje zpětný přepis, ale neučí výslovnosti. Sem patří tzv. odborný přepis názvů knih, citátů atp.)

c) Transkripce zachycuje výslovnost:

- 1) v písmu ideografickém (čínském)
- 2) v písmu hláskovém nebo slabičném, kde se odchylujeme od transliterace, abychom usnadnili správnou výslovnost; je to zvláště tzv. běžný přepis ruštiny, užívaný při přejímání ruských jmen do českého kontextu. V něm píšeme slova takto: Děržavino, Berjozovo, Ťord'o, Gorkij, Ťumen.

Přepisy z orientálních jazyků byly a často jsou dosud značně rozkolísány. To bylo do značné míry způsobeno tím, že bylo nutno přejít od dosavad užívané transkripce anglické atp. k přímé transkripci z čínštiny atd. Pravidla českého pravopisu uvádějí nejdůležitější jména orientální. Jejich způsobu psaní je třeba rozumět. Např. v *Jang-c* '-*ťiang* znamená *ng* zadopatrové *n*, jež je pro čínštinu hláskou velmi důležitou; odsuvník za *c* znamená, že *c* tvoří samostatnou slabiku (nesmí se spojovat s *Jang*); na *ť* se píše háček, protože je to skutečně měkké *ť* a protože jsme zvyklí v cizích slovech číst *ti* tvrdě. (V. Šmilauer, 1963)

2.6 Metody přejímání cizích jmen do ruštiny

P. С. Гиляревский a Б. А. Старостин (1969) uvádějí, že díky velkým mezinárodním stykům tvoří cizí jména a názvy významnou část slovní zásoby ruského jazyka. Je těžké si představit vědeckého nebo kulturního pracovníka, specialistu v jakémkoli odvětví lidské činnosti, který by nepoužíval vlastní jména nebo názvy přejaté z cizích jazyků. Mnozí z nich – novináři, diplomaté, vědci, redaktoři, překladatelé, referenti, bibliografové, knihovníci a další – se denně setkávají s potřebou uvádět cizí jména a názvy v ruském textu.

Při překladu cizích jmen do ruštiny se zachovává jejich prvotní hlásková podoba. Pro zachování grafické podoby existují různé způsoby. V minulém století se hojně používalo začlenění cizích jmen a názvů do ruštiny se zachováním latinské grafiky, a pokud to bylo nutné, přidáním ruské koncovky (např. „román anglického spisovatele Hook 'a byl vydán ve francouzštině Lagrange'em“.

V současné době je tento způsob používán jen zřídka vzhledem k jeho

nepohodlnosti. Většina cizích jmen a názvů se nyní do ruštiny překládá prostředky ruské grafiky, tzn. transkripcí.

Transkripcí se rozumí překlad zvuků nebo *tvarů* jazyka systémem znaků, které jsou rozdílné. V lingvistických výzkumech pro vědecké cíle se aplikuje fonetická transkripce, která používá dohodnutý systém znaků.

Praktická transkripce je prostředek pro začlenění slov jednoho jazyka do textu jiného s přibližným zachováním zvukového vzhledu slov. Nevyhnutelnost přibližné praktické transkripce je důsledek nekrytí řady foném v různých jazycích.

Praktická transkripce by se měla odlišovat jednak od překladu a jednak od transliterace. Pro transkripci, překlad a transliteraci je společné to, že slouží jako prostředek překladu slova z jakéhokoli jazyka do převzatého jazyka; rozdíl je v prostředcích, které se pro převod použijí.

Překlad je převod pomocí úplných prostředků jazyka, tzn. slova již existující v daném jazyce. Tak se překládají všechny texty, které mají logickou shodu v ruském jazyce.

Překlad vlastních jmen je ve většině případů nepřipustný. Někdy se přesto cizí vlastní jména, jak jména lidí, tak i jména geografických objektů, přejímají do ruštiny pomocí překladu. Cílem je zachování stylu díla ve snaze převést pomocí prostředků ruské slovní zásoby specifikum vnitřní formy příslušného cizího jména v daném kontextu.

Transliteraci autoři definují podle N. V. Jušmanova jako „přesný překlad znaků jedné písemnosti znaky druhé písemnosti“ Transliterace se odlišuje od praktické transkripce svojí jednoduchostí a možností zavedení doplňujících znaků (v praktické transkripci se používají jen obyčejná písmena ruského písemnictví). Jako způsob zařazení cizího slova do ruského textu se transliterace používá méně, protože při transliteraci se značně komolí zvuková podoba cizojazyčného jména.

Hydronyma (názyv řek, jezer, moří atd.) se podle praktické transkripce transkribují podle obecných pravidel; některé názvy řek se tvoří pomocí ruské rodové koncovky **-a**, například Гаронна, Сена. Málokteré názvy řek, zvláště těch, které protékají různými jazykovými teritorii, se překládají tradiční formou (Дунай).

Pro moře, velké zálivy a průlivy je přenos tradičnější, přičemž je nezřídka doprovázen překladem, přidáním sufixu **-ск-**, nebo přidáním části ruského názvu v genitivu: Японское море, залив Амундсена. Názvy oceánů mají tradiční formu. Podle obecného pravidla platí, že když se hydronymický objekt (jezero, řeka atd.) nachází na

území jakéhokoli jednoho jazyka, překládá se podle obecných norem převodu z tohoto jazyka. Překlad vlastní části názvu v tom případě není povolen, dokonce, i když do této vlastní části patří obecné jméno; překládá se jen nomenklaturní termín, např. „озеро Лоуэр-Кламаг“ v originálu Lower Klamath Lake.

Oronyma jsou názvy hor nebo horských masivů, jako jsou např. Alpy nebo Karpaty. Pravidla jejich překladu jsou stejná jako u hydronym.

Názvy v politické geografii, včetně názvů obcí, ulic, oficiální i polooficiální názvy států, provincií atd. - v praktické transkripční práci tento druh vlastních jmen zaujímá společně s příjmeními nejdůležitější místo. Kromě některých případů, kdy se jména převádí tradičně nebo překládají (např. názvy Англия, Бразилия), se názvy této části transkribují podle obecných pravidel (např. německé – města Лейпциг, Бонн).

Místní zeměpisné termíny se transkribují podle obecných pravidel, pokud se nepoužívají ve všeobecně přijatém významu nebo pokud je vlastní část názvu přívlastek: anglické Hook Head->мыс Хук-Хел.

V ostatních případech se nomenklaturní termín nahrazuje odpovídajícím ruským. Někdy se podle vzniklé tradice překládá i vlastní část zeměpisného názvu: anglické Cape of Good Hope->мыс Доброй Надежды.

Slovo „Святой“ („Святая“), které je součástí mnoha zeměpisných názvů ve všech jazycích, se transkribuje podle obecných pravidel, podle norem transkripce z odpovídajícího jazyka do ruštiny: francouzské Saint Gotthard->Сен Готард, německé Sankt->Санкт. Avšak existují některé zeměpisné názvy s tímto komponentem, které označují poměrně velké objekty a nepřevádí se transkripcí, ale podle tradice se překládají do ruštiny nebo do ostatních jazyků: остров Святой Елены (anglické Saint Helene, francouzské Sainte Helene, německé Sankt Helena), (Р. С. Гиляреский, Б. А. Старостин, 1969).

Na závěr této kapitoly uvádíme podle Rusko-českého slovníku (1978, red. L. V. Корецкий, О. Лешка) příklady rozdílné podoby některých geografických názvů v ruštině a češtině. Rozdíly jsou jak v čísle a rodě, tak i v ohebnosti zeměpisných názvů.

- Rozdílnost v rodě: Бавария (f) – Bavorsko (n)
  Базель (m) – Basilej (f)
  Балтика (f) – Balt (m)

Генуя (f) – Janov (m)
 Голландия (f) – Holandsko (n)
 Греция (f) – Řecko (n)
 Дания (f) – Dánsko (n)
 Исландия (f) – Island (m)
 Испания (f) – Španělsko (n)
 Каир (m) – Káhira (f)
 Латвия (f) – Lotyšsko (n)
 Мексика (f) – Mexiko (n)
 Неаполь (m) – Neapol (f)
 Норвегия (f) – Norsko (n)
 Париж (m) – Paříž (f)
 Польша (f) – Polsko (n)
 Обь (f) – Ob (m)
 Одер (m) – Odra (f)
 Словакия (f) – Slovensko (n)
 Турция (f) – Turecko (n)
 Ханой (m) – Hanoj (f)
 Шотландия (f) – Skotsko (n)

- Rozdílnost v rodě a čísle: Антверпен (m) – Antverpy (f) pomn.
 Балканы pomn. - Balkán (m)
 Бремен (m) – Brémy (f) pomn.
 Версаль (m) – Versailles (f) pomn.
 Коринтия (f) – Korutany (m) pomn.
 Нидерланды pomn. - Nizozemsko (n)
- Rozdílnost v ohebnosti: Конго (n) neskl. - Kongo (n) skl.
- Rozdílnost v čísle: Чехия (f) – Čechy (f) pomn.
- Rozdílnost v ohebnosti a rodě: Чикаго (m) neskl. - Chicago (n)
- Rozdílnost v rodě, obě podoby zeměpisného názvu jsou nesklonné
 Бордо (m) – Bordeaux (n)
 Корфу (m) – Korfu (n)
 Таити (m) – Tahiti (n)

2.7 Gramatické rozdíly v užívání zeměpisných názvů v ruštině

Jak říká E. A. Левашов (2003), zeměpisné názvy figurují v řeči samostatně nebo ve spojení – s rodovým termínem. Ve spojení rodově-druhově dvojice (город Псков, озеро Байкал, пустыня Алашань) rodový člen vystupuje jako určovaný a druhový člen jako určující. Shoda s přídavným jménem nebo slovesem fungující podle rodového členu dvojice se nestává pro vlastní zeměpisný název absolutně zavazujícím (zvláště u cizích zeměpisných názvů).

Zeměpisný název (ohebný, neohebný) v nepřímých pádech při dvojité nominaci (nomenklaturní termín plus zeměpisný název) závisí na tom, jaký fyzický objekt popisuje rodový termín a jaký je samotný zeměpisný název. Jako první (rodový) člen párové nominace v jazyce vystupují slova: город, поселок, село/деревня, провинция, область, историческая область, земля, округ, воеводство, река, озеро, равнина, пустыня, горный хребет, остров, полуостров, музей-усадьба и т.п. U oficiálních názvů zemí figurují slova: республика, королевство, государство и т.д. Pro zeměpisný název jsou podstatné: shoda/neshoda substantiva s nomenklaturním termínem v gramatickém rodě (река Днепр, поселок Купавна); gramatické číslo (množné: Осинники, Туймазы), slovně-kvantitativní složení (Берлин, Красные Баррикады, Ростов-на-Дону); formální slovnědruhá struktura (podstatné jméno nebo přídavné jméno: Владивосток, Мирный, v případě přídavného jména také rod – mužský, ženský nebo střední: Первомайский, Касторная, Отрадное). E.A. Левашов dále uvádí, že ani jeden zeměpisný název, který se skloňuje při běžném používání, se ve spojení s rodovým termínem může a nemusí skloňovat – vše záleží na zavedeném používání.

V obtížných případech se zeměpisný název neskloňuje, jelikož je to dovoleno. Slovo, které se obvykle skloňuje doma, se za hranicemi neskloňuje a nikomu to uši netrhá. (Напр. В апреле в баварском городе Эрлинген состоятся Дни города Владимира. Pravda, 16. ledna 1987). V současné době je pozorována všeobecně silná tendence neskloňovat druhý člen rodově-druhově dvojice.

Н. Н. Кохтев и Д. Э. Розенталь (1988) uvádí, že zeměpisné názvy se shodují

v pádě hlavně:

a) u názvů měst, například: в городе Москве, около города Варшавы (Берлина, Парижа, Рима и т.п.);

b) u názvů řek, například: на реке Днепре, у реки Вислы и т.п.

Dále uvádí příklady zeměpisných názvů, které se v pádě ve většině případů neshodují. Jsou to názvy hor (на горе Эльбрус), ostrovů (на острове Шпицберген), poloostrovů (у полуострова Таймыр), jezer (около озера Байкал), zálivů (вблизи залива Аляска), průlivů (в проливе Маточкин Шар), vulkánů (на вулкане Этна) atd. Další kategorií jsou zeměpisné názvy, které se neshodují s rodovým názvem. Jsou to stanice (на станции Москва-Пассажирская) a přístavy (в порту Александрия). Předposledním příkladem jsou astronomické názvy (на планете Венера) a poslední kategorií jsou cizí administrativně-teritoriální názvy (в штате Колумбия, в департаменте Сена, в области Тоскана).

2.8 Etymologie zeměpisných názvů

Ačkoli předmět naší práce není zaměřen na výklad zeměpisného názvu, přece jen se domníváme, že by tato kapitola neměla být v naší práci opomenuta, a proto uvádíme jen velice stručný přehled toho, jak takový výklad zeměpisného názvu vypadá.

E. M. Поспелов ve svém toponymickém slovníku (2005) uvádí, že každý zeměpisný název má svůj význam, žádný název není beze smyslu. Toto tvrzení potvrzují „nové“ názvy, např. Зерноград, Сланцы и Електросталь nebo názvy používané současným obyvatelstvem – hora Mont Blanc, hřeben Sierra – Nevada (špan. „Sněžné hory“), Salt Lake City (angl. město Slaného jezera). Bohužel takových průhledných názvů je velice málo, ve většině případů se zeměpisné názvy mění, takže se jejich prvotní význam může i ztratit. Je to zapříčiněno historickými událostmi: národy se neustále stěhovaly, migrovaly z místa na místo a asimilovaly se s domácím obyvatelstvem nebo ho pohltily.

Jak už jsme uvedli, lidé se od nepaměti snaží porozumět geografickým názvům. Starořeční autoři se snažili rozluštit názvy na základě mytologie. Řecký název

Athény, který znamená *kopec* nebo *vyvýšeninu*, přehodnotili a spojili si ho s kultem bohyně Athény. Egejské moře si spojovali s athénským králem Egeem, který v tomto moři zahynul.

Názvy obcí a vesnic a dalších druhů lidských sídlišť zaujímají mezi toponymy významné místo. Jedná se oikonyma.

Podle E. M. Поспелова (2005) je třeba mít na paměti, že tvoření zeměpisných názvů z antroponym není vždy jasné. Zároveň s pravoslavnými jmény Ivan, Petr, Marie se používají i tradiční (v našem případě ruská jména: Борислав, Володимир, atd.). Patří sem i jména zvířat: Баран, Волк, Заяц, Медведь; rostlin: Береза, Дуб, Липа; části těla lidí nebo zvířat: Борода, Брюха, Хвост; části oblečení a obuv: Шуба, Голенище; etnické názvy: Немчин, Лях, Татарын; zeměpisné názvy: Болото, Деревня.

Názvy osad nevznikaly odvozením názvu od zvířat, jak se často lidé mylně domnívali, ale z příjmení: Волково, Соколово.

Z uvedených příkladů je zřejmé, že etymologie je jistě zajímavá disciplína, nicméně samo toto téma by obsáhlo celou práci.

V teoretické části naší práce jsme uvedli klasifikaci vlastních jmen, vydělili z nich toponyma a uvedli kategorie, do kterých jsou toponyma rozdělena. Z této teorie budeme do určité míry vycházet v praktické části naší práce, zaměříme se však hlavně na morfologický a syntaktický rozbor toponym.

3 Praktická část

V praktické části naší práce vycházíme z jazykového materiálu obsahujícího 300 excerpčních lístků. Vzhledem k tomu, že práce je zaměřena na srovnání českého a ruského materiálu, 150 excerpčních lístků jsme vybrali z českých novin a časopisů různých žánrů a 150 excerpčních lístků v ruském jazyce z ruského materiálu. Neupírali jsme se jen k jedné oblasti publicistiky, tzn., že jsme použili všechny druhy novin a časopisů, přes geografické magazíny, běžný denní tisk až po bulvár.

V této části naší práce se pokusíme zjistit, jakým způsobem se odlišuje nebo shoduje gramatická, tj. morfologická a syntaktická charakteristika zeměpisných názvů v ruské a české publicistice. Nejprve se budeme zabývat slovnědruhovou charakteristikou zeměpisných názvů, pak jejich syntaktickou rolí v publicistických textech.

3.1 Podstatné jméno v zeměpisném názvu v ruském materiálu

Substantivum označuje jevy skutečnosti jako samostatná, zřetelně vydělená a vyhraněná fakta. Může zahrnovat nejen výrazy označující osoby, zvířata a věci, ale i významy typické pro ostatní základní slovní druhy, dokonce i významy a funkce typické pro některé slovní druhy nezákladní (Mluvnice češtiny (2) Tvarosloví, 1986). Podstatné jméno je slovní druh, který označuje předmět v širokém smyslu, neoznačuje jen konkrétní předměty okolního prostředí, ale i osoby, látky, vlastnosti, děje a stavy. Podstatná jména se dělí na obecná (apelativa) a konkrétní (propria). Propria označují individuální předměty, zeměpisné a astronomické názvy nebo názvy děl. Předmětem naší práce jsou zeměpisné názvy. (H. Flídrová, 2007)

Zeměpisné názvy v podobě podstatných jmen se v ruském tisku vyskytují nejčastěji. Dokonce můžeme říci, že všechny zeměpisné názvy tvoří podstatná jména nebo složené názvy ze substantiva a adjektiva či podstatná jména ve spojení s obecným podstatným jménem. Samostatně užitá podstatná jména představuje 65 %, 22,5 % představují podstatná jména ve spojení s přídavnými jmény a 12,5 % jsou zastoupená podstatná jména ve spojení s obecnými podstatnými jmény. Níže uvedené

пříklady potvrzují náš výzkum.

3.1.1. Podstatné jméno v zeměpisném názvu samostatně užitě v ruském materiálu

Мы летели с Игр доброй воли из Австралии в Россию через Нью-Йорк, там нам нужно было забрать свои вещи. (Metro, 2009)

V tomto příkladu obsahuje jedna věta postupně zeměpisný název světadílu, země a města.

Самый знаменитый крокодил Украины, сбежавший от дрессировщика, пойманный на днях полузамерзшим в Мариуполе, не выжил. (Русский репортер, 2007)

В Японии даже в обычных общественных туалетах унитаза тоже, помимо всего прочего, музыку играют. (Русский репортер, 2007)

На красочной церемонии в швейцарском Люцерне определились соперники сборной России по финальному турниру чемпионата Европы. (Русский репортер, 2007)

Перvez Мушарраф наконец-то покинул пост главнокомандующего вооруженными силами Пакистана и вступил в должность президента на второй пятилетний срок как гражданское лицо. (Русский репортер, 2007)

В Конго из тюрьмы освободили стадо коз. (Metro, 2009)

Байкал окружает сибирская тайга, горные хребты и степи.
(<http://nature.baikal.ru/>)

V tomto příkladu se jedná o název jezera. Zeměpisné názvy jezer patří mezi hydronyma, která jsou součástí jmen pomístních.

Z uvedených příkladů je zřejmé, že v ruské publicistice se podle našeho materiálu ve většině případů setkáme jen s jednoslovnými zeměpisnými názvy, které představují vlastní podstatná jména. Nejčastěji jsou to názvy států, měst a světadílu, ojediněle jiných objektů. Tuto domněnku nám potvrzují i výše uvedené příklady.

3.1.2 Podstatné jméno v zeměpisném názvu ve spojení s obecným podstatným jménem v ruském materiálu

*Пустыня **Намиб** – главная достопримечательность страны и древнейшая пустыня мира, ее возраст оценивается учеными в 60-80 млн. лет.* (<http://www.luxe.ru>)

*Река **Амазонка** является самой водоносной рекой в мире, неся в океан пятую часть пресной воды на земном шаге.* (<http://inpath.ru>)

3.1.3. Podstatné jméno v zeměpisném názvu ve spojení s přídavným jménem v ruském materiálu

Jak už jsme zmínili, třetím případem jsou názvy složené ze substantiva a adjektiva. Přídavné jméno v takovém složeném názvu klasifikujeme jako vztahové přídavné jméno, nevylučují se však ani jakostní přídavná jména, ale ta se v našem ruském materiálu nevyskytla. Přídavné jméno vztahové je odvozeno od slova, ke kterému se vztahuje. Např. moře – mořský, sever – severní. Pouze 22,5 % představují podstatná jména ve spojení s přídavnými jmény. Níže uvádíme příklady:

*Среди государств **Южной и Северной Америки** худшей страной для трудоустройства станет Перу.* (Metro, 2009)

V tomto příkladu se jedná o název světadílu, tedy podle dělení V. Šmilauera (1963) o choronyma.

*Гражданам России и стран СНГ для въезда в **Южную Корею** требуется виза.* (<http://tonkosti.ru>)

Теперь поводом станет необходимость обеспечить безопасность в регионе, в том числе ввиду возможного обострения ситуации в Нагорном Карабахе. (Аргументы и факты, 2009)

V tomto příkladu představuje zeměpisný název jméno oblasti. Jelikož vycházíme z dělení V. Šmilauera (1963) jedná se choronymum jako u předchozího příkladu.

С юго-запада находятся горы Восточного Саяна. (<http://nature.baikal.ru/>)

3.2 Podstatné jméno v zeměpisném názvu v českém materiálu

Jako v ruském materiálu, tak i v českém se ve většině případů vyskytují zeměpisné názvy ve formě substantiva, podstatného jména ve spojení s obecným podstatným jménem nebo ve formě složeného názvu, tj. substantivum a adjektivum. Podstatné jméno samostatně užitě v 68 %, podstatné jméno ve spojení s obecným podstatným jménem v 21 % a podstatné jméno ve spojení s přídavným jménem v 11 %, která ovšem zahrnují i dvouslovné zeměpisné názvy v originálním znění.

3.2.1. Podstatné jméno v zeměpisném názvu samostatně užitě v českém materiálu

Substantiva samostatně užitá představují v českém materiálu 68% ze všech našich excepčních lístků.

Когда я был на Урале, так се ми подарило высекать пёкный кристал. (Koktejl, duben 2005)

V tomto příkladě se jedná o oronymum, které patří podle V. Šmilauera (1963) mezi jména pomístní.

Поле международных průzkумů удёли Туркменистан kolem трёх тысяч туристических виз за рок. (Koktejl, duben 2005)

*Dnes před ním stojí nelehký úkol – přesvědčit turisty, že se **Kolumbie** nemusejí obávat.* (Koktejl, prosinec 2004).

Podle V. Šmilauera (1963) jde v obou příkladech opět o choronyma, neboť se jedná o názvy států.

*Inspiraci z úterních zápasů Ligy mistrů si zřejmě o den později vzala **Barcelona**. Španělský klub nastřílel švýcarské **Basileji** pět branek.*

(www.sport.aktualne.cz)

Tento úryvek článku je zajímavý zejména tím, že zeměpisné názvy tu vidíme v jiné podobě, než s jakou se obvykle setkáváme v denním tisku. Názvy měst tu zastupují názvy fotbalových klubů. Toto vyjadřování je ve sféře sportu velice častým jevem. Jedná se o přenesený význam na základě souvislosti (tzv. metonymie).

3.2.2 Podstatné jméno v zeměpisném názvu ve spojení s obecným podstatným jménem v českém materiálu

*Odpradávná tuto mohutnou plochu rozdělovala řeka **Tisa**, která při svých záplavách přinášela úrodné bahno a půdu z hor.* (Koktejl, 2005)

V tomto příkladu se jedná o hydronymum, které patří do skupiny jmen pomístních, jak uvádí V. Šmilauer (1963).

*Bez horského masivu **Mont Blancu** o rozloze asi padesát na patnáct kilometrů by se horalé z vesničky Le Prioure de Chamonix dodnes věnovali tradičnímu pastevectví a výrobě sýrů.* (Koktejl, prosinec 2004)

Podle V. Šmilauera (1963) se v tomto příkladu jedná o oronymum patřící do skupiny jmen pomístních.

*Setkání se odehrálo na ostrově **Galiano**, v souostroví **Gulf Islands**.* (Koktejl, březen 2005)

3.2.3 Podstatné jméno v zeměpisném názvu ve spojení s přídavným jménem v českém materiálu

Názvy složené z podstatného jména ve spojení s přídavným jménem můžeme najít v 11 % našich excerpčních lístků.

Vláda navrhuje založit na břehu Nového Skotska na ochranu britských zájmů nový pevnostní přístav. (Koktejl, červen 2005)

Když se Richardson s Termanem o rok později na Malé Antily vraceli, věděli, že musí takový ostrůvek najít i pro sebe. (Koktejl, červen 2005)

Poprvé jsem byl v Izraeli před třemi roky, pracoval jsem na pláži v Ejlatu na jihu u Rudého moře. (Koktejl, březen 2005)

Záhadný kytovec proplová již dvanáct let Tichým oceánem a mate vědce. (Koktejl, 2005)

Zde se vyskytují ve složených názvech adjektiva jakostní. Objevila se však i vztahová adjektiva, s nimiž jsme se setkali už v oddíle s ruským materiálem, a adjektivum přivlastňovací.

Byl to právě posvátný Te Ava Pass, kterým sem vplouvali k důležitým obřadům a poradám náčelníci a kněží nejen z oblasti Společenských ostrovů, ale i představitelé moci Austral, Cookových ostrovů nebo dokonce několik kilometrů vzdáleného Nového Zélandu. (Koktejl, únor 2005)

Do této skupiny lze zařadit i dvouslovné zeměpisné názvy v originální podobě.

Antelope Canyon leží nedaleko od poměrně mladého severoamerického městečka Page. (Koktejl, červen 2005)

Nyní se budeme zabývat zeměpisnými názvy z hlediska syntaktického, tj. budeme sledovat, ve funkci jakých větných členů se v textu vyskytují.

3.3 Zeměpisný název ve funkci podmětu v ruském materiálu

Podmět (subjekt) je větný člen, který není na žádném jiném větném členu závislý (B. Havránek, A. Jedlička, 1986). Vyjadřuje původce děje nebo nositele činnosti, stavu či vlastnosti. Spolu s přísudkem je základním větným členem. Užívá-li jazyk pády, podmětu vždy odpovídá nominativ. (H. Flídrová, 2007) V našem případě jsou to vždy podstatná jména vlastní, neboť předmětem našeho výzkumu jsou zeměpisné názvy. Nicméně v pozici podmětu se může uplatnit jakýkoliv slovní druh. V ruském materiálu představuje jednoslovný substantivní zeměpisný název ve funkci podmětu 12 % ze všech názvů. Několikanásobný podmět se mezi našimi excerpčními lístky nevyskytl.

*С 1990 года **Балканы** жили в мире лишь семь последних лет.* (Русский репортер, 2007)

V prvním příkladě se jedná o zeměpisný název poloostrova, podle klasifikace v teoretické části naší práce se jedná o oronymum. V češtině tomuto pomnožnému substantivu odpovídá substantivum mužského rodu.

*Всего пять лет назад **Кургизстан** существовал только в лозунгах, был чем то гипотическим – и вдруг все получилось, причем мирным путем.* (Русский репортер, 2007)

*Однако второе место по доказанным запасам газа после России занимает **Иран**.* (www.iimes.ru)

V posledních dvou případech se jedná o názvy států, neboli choronyma, jak uvádíme v teoretické části podle V. Šmilauera (1963).

3.4 Zeměpisný název ve funkci podmětu v českém materiálu

Podobně jako v ruském materiálu i v českém se zeměpisný název vyskytuje v podobě podmětu. Představuje 10,6 % všech zeměpisných názvů.

V našem českém materiálu jsme ovšem narazili i na několikanásobný podmět. Ve většině případů se nacházel ve sportovních rubrikách. Jednotlivé členy několikanásobného podmětu mohou být holé nebo rozvité. Bývají nejčastěji spojeny v poměru slučovacím. Jednotlivé členy se oddělují čárkou, pokud nejsou spojeny spojkami *a, i, ani, nebo, či*. Několikanásobný větný člen může být složen ze substantiv různého rodu. Nicméně se vyskytuje jen zřídka, v našem materiálu jsou to jen 2 %. Dále uvádíme příklady jednoslovného podmětu a několikanásobného podmětu.

Každý ví, že Afrika je nesmírně pestrá a proměnlivá a zdaleka ji netvoří jen Sahara, pyramidy a safari. (Koktejl, březen 2005)

V souvětí jsou dvě vedlejší věty předmětné, v nichž jsou dva podměty. První je název světadílu, druhý pouště, s tím, že druhý podmět je součástí několikanásobného podmětu (...Sahara, pyramidy a safari...).

Afrika nakupuje ruské stíhačky Suchoj. (www.novinky.cz/ekonomie)

Rusko dodá šestnáct stíhaček Suchoj Su-30 Alžírsku a dalších šest letounů stejného typu Ugandě. (www.novinky.cz/ekonomie)

Současná Bombaj má podle odhadů mezi deseti až osmnácti miliony obyvatel. (Koktejl, březen 2005)

Chelsea, Liverpool ani Manchester ve vánočním kole nezaváhaly. (www.fotbalzive.ct24.cz)

Názvy měst zde zastupují fotbalové kluby (viz. s. 27). Mimo to se jedná o tzv. endonyma

(originální název), jejichž charakteristiku uvádíme v teoretické části.

*Тéměř okamžitě také reagoval **Singapur**, **Malajsie** a **Austrálie**.* (Koktejl, duben 2005)

V tomto příkladu na rozdíl od předchozího vidíme zeměpisné názvy v podobě názvů států. Názvy zde zastupují hlavní představitele zemí, jedná se tedy opět o přenesený význam. Několikanásobné podměty jsou v obou případech ve vztahu slučovacím.

3.5 Zeměpisný název ve funkci předmětu v ruském materiálu

Předmět neboli objekt je rozvíjející větný člen závisející na rozvíjeném slovesu nebo dějovém přídavném jménu a tvoří s ním skladební dvojici. Vyjadřuje osobu, zvíře nebo věc, které slovesný děj přímo zasahuje, na které přechází nebo kterých se přímo týká, anebo které jej nezbytně doplňují (B. Havránek, A. Jedlička, 1981). Předmětem je nejčastěji jméno, zejména podstatné jméno nebo zájmeno. V našem materiálu předmět ovšem nemůže být zastoupen zájmenem, neboť se jedná o zeměpisné názvy. Předmět může být přímý nebo nepřímý. Přímý předmět se vyjadřuje pomocí akuzativu bez předložky a záporného nebo partitivního genitivu, nepřímý předmět je vyjádřen ostatními pády, buď s předložkou, nebo bez ní. (H. Flídrová, 2007) V našem ruském materiálu tvoří předmět 9,3 % a několikanásobný předmět 1,3 %. V našich materiálech se vyskytl pouze předmět nepřímý. Níže uvádíme příklady.

*По этим показателям мы уступаем даже **Африке**.* (Русский репортер, 2007)

*Россия продаст **Венесуэле** военную технику на 5 млрд долларов.* (www.news.yandex.ru)

*Буду голосовать за **Россию** – говорит пожилой человек из Владимира, который всегда голосовал за коммунистов, но на этот раз решил отдать голос партии Путина.* (www.rusrep.ru)

U tohoto příkladu je zajímavé, že zeměpisný název státu je použit jako název politické strany. Už dříve jsme se setkali s použitím zeměpisného názvu jako jména fotbalového klubu. Jedná se tedy opět o přenesený název.

*Поэтому по формальным показателям мы должны отставать от очень многих стран. Например, от **США** и **Европы**, где совсем иной тип жилищного строительства.* (Русский репортер, декабрь 2007)

3.6 Zeměpisný název ve funkci předmětu v českém materiálu

Podobně jako v ruské publicistice i v české je předmět zastoupen většinou substantivem, setkali jsme se s předmětem přímým i nepřímým.

Stejně jako u podmětu, tak i u předmětu se v našem materiálu vyskytl několikanásobný předmět. Jednotlivé členy několikanásobného předmětu mohou být spojeny různým způsobem. V našem materiálu byl předmět zastoupen 19,3 % a několikanásobný předmět 5,3 %. Dále uvádíme příklady zeměpisného názvu ve funkci předmětu přímého i nepřímého a několikanásobného předmětu přímého.

*Předjarní počasí roku 1749 změnilo **Londýn** na nepřitažlivé, studené město.* (Koktejl, červen 2005)

Zeměpisný název města v našem příkladu je přímý předmět.

*Stejně tak je to i s **Namíbií**, nejméně osídleným státem na jihu Afriky.* (Koktejl, Březen 2005)

Zde se jedná o nepřímý předmět, název státu je vyjádřen instrumentálem s předložkou.

***Mikronesií** 17. ledna otřáslo další zemětřesení, tentokrát o síle 6, 6 stupně Richterovy stupnice.* (www.novinky.cz/zahranicni)

Stejně jako u předchozího příkladu se jedná o nepřímý předmět.

*Kromě větší části Evropy navštívil také **Tunisko, Venezuelu, Malajsii, Ghanu, Papuu-Novou Guineu a Austrálii**. (Koktejl, červen 2005)*

V obou příkladech několikanásobného předmětu přímého v poměru slučovací se jedná o názvy států, a tedy opět o choronyma.

*Tato pravděpodobně nejrovinatější země na světě je vtisknutá do jihoafrického vnitrozemí a vzdálená 600 kilometrů od nejbližšího moře. Velikostí se tato placka rovná **Keni nebo Francii**. (Koktejl, listopad 2004)*

Zde se jedná o několikanásobný nepřímý předmět, názvy států jsou vyjádřeny dativem.

3.7 Zeměpisný název ve funkci přívlastku v ruském materiálu

Přívlastek (atribut) je větný člen, který rozvíjí syntaktické substantivum v jakékoliv větněčlenské platnosti (M. Grepl, P. Karlík, 1989). Jsou definovány dva typy přívlastku: shodný a neshodný. Vzhledem k substantivnímu charakteru zeměpisných názvů se v našem materiálu vyskytuje pouze přívlastek neshodný, případně substantivní přívlastek (tj. přívlastek těsný).

Přívlastek neshodný, jak už napovídá název, se s podstatným jménem neshoduje v některé nebo ve všech kategoriích (pád, číslo, rod). Nejčastěji se nachází za podstatným jménem a může být vyjádřen téměř jakýmkoliv slovním druhem.

V českém a ruském materiálu se přívlastek v podobě zeměpisného názvu vyskytuje jen v podobě přívlastku neshodného, substantivního přívlastku nebo přívlastku neshodného několikanásobného. V našem ruském materiálu se přívlastek neshodný vyskytuje v 35 %, substantivní přívlastek v 4 % a přívlastek neshodný několikanásobný v 3,3 %, což je více než v české publicistice. Dále uvádíme příklady:

Nejčastěji se zeměpisné názvy vyskytují ve 2. pádě, a to bez předložky, nebo s předložkou.

*Глава **Северной Кореи** Ким Чей Ир opravился после инсульта и сейчас даже способен самостоятельно чистить зубы. (Metro, 2009)*

*Туристка из **Иркутска** подозревается в краже. (Русский репортер,*

декабрь 2007)

Zeměpisný název se zde nachází ve 2. pádu s předložkou.

Лидеры Украины, Польши, Эстонии, Латвии, Литвы приняли участие в митинге в Тбилиси, на котором М. Саакашвили, назначив Грузию „передовым фронтом борьбы между Евросоюзом и Россией“, заявил о выходе Грузии из СНГ. (Аргументы и факты, 2009)

Jednotliví členové několikanásobného přívlastku jsou zde spojeny v poměru slučovacím, a tak je tomu i u následujících příkladů.

Dále jsme se setkali s neshodnými přívlastky ve 3. pádě, 7. pádě a 6. pádě.

Ловкие руки капитанов команд, когда-либо выигрывавших чемпионат Европы, отправили Россию в компанию к Греции, Швеции и Испании. (Русский репортер, декабрь 2007)

V tomto příkladu je několikanásobný přívlastek ve 3. pádě s předložkou. Jedná se o zeměpisné názvy států (choronyma).

Это вызвало столпотворение на вокзалах в Париже и Лондоне, откуда отправляются поезда „Евростар“. (Metro, 2009)

V tomto příkladu je zeměpisný název v 6. pádu s předložkou.

Пожар в тунеле под каналом Ла-Мани практически на сутки парализовал железнодорожное сообщение между Францией и Великобританией. (Metro, 2009)

V posledním příkladu je zeměpisný název v 7. pádu s předložkou.

3.7.1 Zeměpisný název ve funkci substantivního přívlastku v ruském materiálu

Je to těsný přístavek, který stojí za řídicím členem nebo i před ním. Ve spojení propria s apelatívem, zejména s názvem zeměpisným nebo jménem zvířete, je řídicím členem jméno obecné, přístavkem pak jméno vlastní, např. река Москва, гора Килиманджаро. (J. Bauer, R. Mrázek, S. Žaža, 1960). Podle toho, zda se zeměpisný název

skloňuje, či nikoliv, jedná se o substantivní přívlastek shodný nebo bez shody. (H. Flídrová, 2007).

*Пустыня **Намиб** – главная достопримечательность страны и древнейшая пустыня мира, ее возраст оценивается учеными в 60-80 млн. лет. (<http://www.luxe.ru>)*

V tomto příkladu se jedná o substantivní přívlastek bez shody.

*Река **Амазонка** является самой водоносной рекой в мире, неся в океан пятую часть пресной воды на земном шаге. (<http://inpath.ru>)*

Tento zeměpisný název opět patří k hydronymům, která podle Šmilauerovy klasifikace patří do pomístních jmen.

V tomto příkladu je substantivní přívlastek shodný.

3.8 Zeměpisný název ve funkci přívlastku v českém materiálu

Jak už jsme uvedli, v našem materiálu se vyskytuje jen přívlastek neshodný, který je v českém tisku zastoupen hojně, v našem materiálu je to 29,5 %. Dále se v našich materiálech vyskytuje přívlastek neshodný několikanásobný, představuje ovšem jen 0,6 %, a substantivní přívlastek neboli těsný přístavek ve 2,5 %. Souřadně spojené přívlastky se v rámci několikanásobného přívlastku v češtině oddělují čárkou nebo souřadícími spojkami. Následují příklady:

*Неjméně dvacet obětí si vyžádal v noci na sobotu sesuv podmáčené půdy v **Peru**, která zavalila andskou vesnici v oblasti Huanuco. (www.novinky.cz/zahranicni)*

*Ostatně archeologové při vykopávkách v **Egyptě** zjistili přítomnost sopečného popela, přestože v Egyptě se žádná aktivní sopka nevyskytuje. (www.novinky.cz/veda-skoly)*

V obou prvních příkladech se jedná o zeměpisné názvy v 6. pádu s předložkou.

*Byl to právě posvátný Te Ava Pass, kterým sem vplouvali k důležitým obřadům a poradám náčelníci a kněží nejen z oblasti **Společenských ostrovů**, ale i představitelé moci Austral, **Cookových ostrovů** nebo dokonce několik kilometrů vzdáleného **Nového Zélandu**.* (Koktejl, únor 2005)

U toho příkladu jsou všechny zeměpisné názvy ve 2. pádu.

*Záchranu nejslanějšího moře na světě umožnila dohoda, kterou v polovině května podepsali představitelé **Izraele, Palestiny a Jordánska**.* (Koktejl, 2005)

V tomto příkladě se jedná o zeměpisné názvy ve 2. pádu.

*K neznámějším patří lomy na **Kladensku**, v okolí Prahy, nebo na jejích okrajích, na **Kolínsku, Kutnohorsku** nebo u **Čáslavi, Přelouče a Pardubic**.* (Koktejl, duben 2005)

*Svou činnost zaměřoval na dělníky v železničním uzlu v **Tbilisi**, na naftových polích v **Baku** a v přístavu v **Batumi**.* (Koktejl, listopad 2004)

V obou posledních příkladech se jedná o zeměpisné názvy v 6. pádu s předložkou.

3.8.1 Zeměpisný název ve funkci substantivního přívlastku v českém materiálu

I v českém materiálu se vyskytl substantivní přívlastek. Stejně jako v ruském materiálu, tak i v českém jen v omezeném množství.

*Ale turkmenské lágry v poušti **Karakum** se plní neposlušnými lidmi a v lidech je cítit strach.* (Koktejl, duben 2005)

*Těmito slovy začíná film **Hirošima**, má láska – francouzsko-japonská koprodukce a snad jeden z největších filmů světové kinematografie.* (Koktejl, červenec - srpen 2005)

Všimněme si, že zeměpisný název se zde opět vyskytuje v podobě přeneseného názvu,

jehož význam je určen obecným substantivem. Nejedná se o město jako takové, ale o název filmu, který se nicméně odehrává v této metropoli.

*Horolezecká výprava **Peru** 70 se potýkala s problémy už od počátku.* (Koktejl, únor 2005)

V tomto textu máme další příklad přeneseného názvu, tentokrát se jedná o název expedice. Zeměpisné názvy se ani v jednom příkladu neskloňují, tzn., že se jedná o substantivní přívlastek bez shody.

3.9 Zeměpisný název ve funkci příslovečné určení místa v ruském materiálu

M. Grepl a P. Karlík (1989) uvádí, že příslovečné určení (adverbiale) je větný člen představující tvarově neřízené doplnění slovesa, adjektiva nebo adverbia v jakékoliv větněčlenské platnosti. Vyjadřuje základní okolnosti místa, času, způsobu, příčiny. Nás nejvíce zajímá příslovečné určení místa, jež blíže určuje místní okolnosti děje.

Je třeba podotknout, že příslovečné určení místa je v ruském materiálu zastoupeno daleko častěji, než je tomu v českém tisku. Adverbiale místa představuje 43,3 %. Je to dokonce více než přívlastek neshodný, který je v ruském materiálu zastoupen jen 35 %. Níže uvádíme příklady.

V roli příslovečného určení místa převládají zeměpisné názvy v 6. pádě s předložkou *в*. Zaznamenali jsme však i příklad se zeměpisným názvem v 2. pádu s předložkou *из*.

*Ведь в **Европе** давно сложилась ситуация, когда большинство студентов в стремлении продлить беззаботную молодость после окончания одного факультета переходить на другой.* (Русский репортер, 2007)

Opět se jedná o zeměpisný název světadílu, který spadá mezi choronyma.

*Даже в **Китае** при всем его огромном и не очень богатом населении на каждого жителя приходится 27м2.* (Русский репортер, 2007)

В Ватикане тысячи человек собрались на площади у собора Святого Петра, где папа римский Бенедикт XVI произнес торжественное обращение "к граду и миру". (www.news.yandex.ru)

Водители такси в Бейруте провели демонстрацию протеста против устойчивого роста цен на бензин, угрожая начать общенациональную забастовку. (Русский репортер, 2007)

U tohoto příkladu nemůžeme se stoprocentní jistotou určit, zda se jedná příslovečné určení místa, či o neshodný přívlastek.

Samozřejmě i v ruském materiálu se vyskytuje několikanásobné příslovečné určení místa. Dokonce představuje daleko víc procent z celkového objemu excerpčních lístků. Jsou to 4 %, přičemž v českém materiálu to byla jen 2 %.

Мировая слава к ней пришла благодаря пронзительным, красивым какой-то хрупкой и грустной красотой снимкам цыган. Почти 30 лет она снимает их в Туркменистане, Таджикистане, Узбекистане, одесских степях... (Русский репортер, 2007)

В Великобритании, Ирландии, Италии и Испании доля приезжих работников в общей массе занятых может достигать от 30 до 40 %. (Metro, 2009)

Поезда до Воронежа отправляются из Москвы, Петербурга, Рязани, Курска, Кисловодска, Ростова. (Русский репортер, 2007)

Ve všech příkladech se jedná o zeměpisné názvy v poměru slučovací.

3.10 Zeměpisné názvy ve funkci příslovečného určení místa v českém materiálu

V našem českém materiálu představuje příslovečné určení místa okolo 27,3 %,

to znamená, že zaujímá druhé místo v četnosti větných členů za přívlastkem neshodným. Dále uvádíme příklady:

Zeměpisné názvy ve funkci příslovečného určení místa se nejčastěji vyskytují v 6. pádu s předložkou *v* a *na*. Nicméně se vyskytl i příklad se zeměpisným názvem ve 2. pádě s předložkou *do*.

Tanker Samho Dream, který patří singapurské společnosti a provozuje ho jihokorejská společnost, byl unesen v neděli v Indickém oceánu. (www.novinky.cz/zahranicni)

V tomto příkladu se jedná o zeměpisný název ve funkci příslovečného určení místa v 6. pádu s předložkou. Zeměpisný název zde představuje název oceánu, což je podle klasifikace V. Šmilauera (1963) hydronymum.

Naprosto odlišný scénář se odehrával v St. Jakob Parku v Basileji. Tamní klub hostil Barcelonu a pro Švýcarsko to byl svátek. (www.fotbalzive.ct24.cz)

V Bangladéši si stačí kdekoli v menším městě či vesnici sednout, a místní se seběhnou k zírání na cizince. (Koktejl, červenec - srpen 2005)

V Praze přistálo v pondělí ruské dopravní letadlo Iljušin, které přivezlo obrněný automobil ruského prezidenta Dmitrije Medvěděva. (www.novinky.cz/domaci)

Ve výše uvedených třech příkladech je zeměpisný název v 6. pádu s předložkou. Názvy měst spadají do kategorie choronym. (V. Šmilauer, 1963).

V našem materiálu se vyskytlo i několikanásobné příslovečné určení místa, tzn., že v adverbiale je spojeno několik výrazů, které mohou být mezi sebou v různých poměrech (např. slučovací, stupňovací, odporovací, vylučovací). S tímto jevem jsme se ovšem setkali jen v několika případech a v celkovém materiálu představuje jen 2 % ze všech excerpčních lístků.

Přitahoval muže i ženy už v pravěku a velmi oblíbený byl i ve středověku. Z největších nalezišť na pobřeží Baltu se vozil už do Řecka a Římské říše. (Koktejl, červen

2005)

V tomto příkladě se jedná o zeměpisný název ve 2. pádu s předložkou.

*Tuleni se loví také v **Rusku, Grónsku, Namibii a Kanadě**, která letos dokonce zvýšila kvóty pro komerční lov na tři sta padesát tisíc kusů. (Koktejl, 2005)*

*Důkazy silných bouří či větrů a následných obřích mořských vln z tohoto období byly nalezeny v **Austrálii, Brazílii, Kanadě, Namibii a na Špicberkách**. (Koktejl, březen 2005)*

V tomto příkladu se jedná o zeměpisné názvy v 6. pádu s předložkou *v* a *na*. V prvních třech případech je několikanásobné příslovečné určení místa ve spojení slučovacím.

*Otřesy byly cítit nejen v **Mexicali** a **Tijuaně**, ale také v **Los Angeles**, kde vyvolaly paniku, a v **Arizoně**. Lidé rychle utíkali z budov ven. (www.novinky.cz/zahranicni)*

V posledních příkladu je několikanásobné příslovečné určení místa ve spojení stupňovacím.

4 Závěr

V této bakalářské práci jsme se věnovali gramatické charakteristice zeměpisných názvů v textech současné ruské a české publicistiky.

V první části jsme se seznámili se vznikem zeměpisných názvů, jejich dělením do skupin a způsobem jejich překladu a převodu do jiných jazyků (v naší práci jsme se zaměřili hlavně na převod zeměpisných názvů do češtiny a ruštiny). V teoretické části jsme také uvedli malý přehled zeměpisných názvů, které se v ruštině a češtině liší buď v rodě, čísle nebo ohebnosti.

Druhá (praktická) část byla věnována slovnědruhovému rozboru a syntaktickému rozboru. Z naší morfologické analýzy vyplynulo, že zeměpisné názvy jsou jen podstatná a přídavná jména, ta ovšem jen jako součást složeného názvu. Jedná se buď o vztahová, nebo jakostní přídavná jména. V českých textech se objevily zeměpisné názvy i v originálu, jednalo se však jen o ojedinělé případy, které se v našich ruských textech nevyskytly.

Syntaktická analýza našich zeměpisných názvů přinesla další zajímavé výsledky. V našich českých textech byl zeměpisný název nejčastěji pozorován jako přívlastek neshodný (29,5 %), kdežto v našich ruských textech to bylo příslovečné určení místa (43,3 %). V tabulce uvádíme přehled větných členů, které se vyskytly v podobě zeměpisného názvu v našem ruském a českém materiálu.

Zeměpisný název ve funkci podmětu			
Zeměpisný název ve funkci podmětu v ruském materiálu	12 %	Zeměpisný název ve funkci podmětu v českém materiálu	10,6 %
Zeměpisný název ve funkci několikanásobného podmětu v ruském materiálu	-	Zeměpisný název ve funkci několikanásobného podmětu v českém materiálu	2 %
Zeměpisný název ve funkci předmětu			
Zeměpisný název ve funkci předmětu v ruském materiálu	9,3 %	Zeměpisný název ve funkci předmětu v českém materiálu	19,3 %
Zeměpisný název ve funkci několikanásobného předmětu v ruském materiálu	1,3 %	Zeměpisný název ve funkci několikanásobného předmětu v českém materiálu	5,3 %

Zeměpisný název ve funkci přívlastku			
Zeměpisný název ve funkci přívlastku v ruském materiálu	35 %	Zeměpisný název ve funkci přívlastku v českém materiálu	29,5 %
Zeměpisný název ve funkci několikanásobného přívlastku v ruském materiálu	3,3 %	Zeměpisný název ve funkci několikanásobného přívlastku v českém materiálu	0,6 %
Zeměpisný název ve funkci substantivního přívlastku v ruském materiálu	4 %	Zeměpisný název ve funkci substantivního přívlastku v českém materiálu	2,5 %
Zeměpisný název ve funkci příslovečného určení místa			
Zeměpisný název ve funkci příslovečného určení místa v ruském materiálu	43,3 %	Zeměpisný název ve funkci příslovečného určení místa v českém materiálu	27,3 %
Zeměpisný název ve funkci několikanásobného příslovečného určení místa v ruském materiálu	4 %	Zeměpisný název ve funkci několikanásobného určení místa v českém materiálu	2 %

Z tabulky bychom mohli vyvodit závěr, že zeměpisné názvy ve funkci větných členů v našem českém materiálu jsou rovnoměrněji zastoupeny, než je tomu u větných členů v ruském materiálu.

Dále jsme pozorovali, že některé zeměpisné názvy mají v textu zastupující funkci. Nejvíce se tento jev vyskytl ve sportovních rubrikách, např. „Chelsea, Liverpool ani Manchester ve vánočním kole nezaváhaly.“ Zeměpisné názvy měst zde zastupují názvy fotbalových klubů. Dalším typem, s kterým jsme se setkali, byl název politické strany zastoupený zeměpisným názvem země, např. „Буду голосовать за Россию – говорит пожилой человек из Владимира“ a některá další.

S využitím teoretické části naší práce jsme vyzorovali, že v českých a ruských publicistických textech se převážně jedná o tzv. choronyma, tj. názvy světadílů, států, zemí, měst, oblastí a krajů. Jen v malém měřítku se vyskytla hydronyma nebo oronyma.

I když náš jazykový materiál představovalo jen malé množství ruských a českých textů, doufáme, že se nám podařilo vytvořit základní analýzu zeměpisných názvů v textech současné české a ruské publicistiky a vyvodit závěry, které by mohly být využity při rozsáhlejším výzkumu.

Резюме

Данная работа посвящена проблематике географических названий в текстах чешской и русской публицистики. Эту тему мы выбрали, прежде всего, потому, что географические названия составляют значительную часть современной публицистики. Они находятся почти на каждой странице газеты или журнала, постоянно упоминаются в новостях. Географические названия всегда были неотъемлемой частью жизни, но пока никто всерьез не занимался данной проблематикой как предметом исследования.

Данная работа состоит из двух глав. Первая глава является теоретической, в ней мы даем характеристику географии, дисциплине имеющей большое влияние на проблематику географических названий. Вместе с географией появились и названия географических объектов, окружающих нас. Согласно названию работы, предметом нашего интереса стал публицистический стиль. Проанализированные нами тексты с географическими названиями имели, в общем, информационный характер, но нельзя забывать о воздействующей функции, имеющей место в некоторых текстах.

Далее мы приводим характеристику имен собственных, к которым относятся и географические названия, т.н. ономастика. Но главный интерес для нас представляет топонимастика, принадлежащая к ономастике дисциплина, которая изучает все географические названия. Географические названия это не только слова, образованные с помощью суффиксов, но они также связаны с объектом исторической, экономической и с политической точки зрения. Географические названия образуются людьми, значит, название содержит определенные национальные черты.

Следует отметить, что ученые выделяют три группы географических названий. Первой из них является группа хоронимов, соединяющая названия континентов, областей, стран, государств, областей и губерний; ко второй группе относятся топонимамы, то есть местные названия (названия поселков и их частей, населенных пунктов, определенных зданий, крепостей, замков, площадей, набережных, мостов и садов). Последняя группа охватывает группу гидронимов, оронимов, названий участков, деревьев, часовен и дорог.

Географические названия возникали на протяжении веков. Чем больше

была необходимость ориентироваться в ландшафте, тем больше была потребность географических названий. Они появлялись одновременно с открытием новых земель в мире. Поэтому всегда следует брать во внимание происхождение географического названия с хронологической точки зрения. С начала названия имели черты анимистические и мифологические, потом появились названия, происходящие от имени главы рода, во время феодализма названия образовывали от имен господ, церковные имена широко употреблялись, когда испанцы и португальцы открывали новые земли - в то время стало популярным называть новые края в честь правителей. Данная тематика охватывает настолько широкий круг тем, что географическими названиями интересуются не только лингвисты, но и историки, археологи и этнографы.

Надо подчеркнуть, что много географических названий, имеющих место в публицистическом стиле, являются заимствованными. Их суть переведена или каким-то другим способом передана. С лингвистической точки зрения, мы говорим об экзонимах. Против них стоят эндонимы, слова, созданные на территории, где говорится на данном языке. Эксперты предпочитают пользованию экзонимов употребление эндонимов.

Эксонимы делятся на народные (они относятся только к одному языку, напр. на чешском языке Paříž употребляется взамен Paris или Lipsko взамен Leipzig) и интернациональные, которые употребляются в двух языках. Вторая квалификация выделяет эксонимы живые, часто употребляемые, потом эксонимы уступающие и, наконец, эксонимы исторические.

Из выше указанного вытекает, что эксонимы представляют собой перевод оригинала географического названия на другой язык. Лингвисты выделяют три основные формы перевода географических названий. Каждый язык пользуется той формой перевода, которая является более выгодной для него. В данной работе мы привели примеры трех наиболее употребляемых форм: транспозиции, транслитерации и транскрипции. Первая, транспозиция, переводит слова с языков, употребляющих латиницу. Второй метод, транслитерация, используется при передаче слов с языков, пользующихся каким-либо другим алфавитом кроме латиницы. Последним, наиболее используемым при передаче слов с русского на чешский языки, является транскрипция, переносящая звуковой вид слова, напр.

Děřžavino, Berjozovo, Gorkij, Ĥumen, Ĥord'o.

В настоящей работе, тесно связанной с географией и ее названиями, мы привели несколько примеров отличий в географических названиях на русском и на чешском языках. В большинстве случаев преобладает разница в грамматическом роде названий, напр. Голландия (f) – Holandsko (n), Обь (f) – Ob (m).

В последние годы обсуждается вопрос склонения или не склонения заимствованных географических названий, которые вызывают затруднения. В настоящее время тенденция к несклоняемости поддерживается.

Целью практической части настоящей работы было сопоставление географических названий в текстах современной русской с текстами чешской публицистики с позиции морфологии и синтаксиса, то есть установить какие части речи и члены предложения преобладают в русском материале, а какие в чешском.

С начала мы сравнили морфологический состав географических названий. Исходя из результатов классификации, мы обнаружили, что в изучаемых географических названиях появляются только имена существительные и прилагательные, которые в свою очередь являются, прежде всего, частями сложных названий. Однако в текстах русской публицистики больше самостоятельных существительных, чем в чешских текстах. Имена прилагательные в сложных названиях выступают в русских географических названиях в позиции прилагательного относительного, а в чешских географических названиях в роли прилагательного качественного. Остальные части речи, учитывая факт, что мы говорим о названиях объектов, нами не наблюдались. В группу сложных названий входят и названия оригинала, но они появились только в нашем чешском материале.

С точки зрения синтаксиса, нами выбранный материал более богат по сравнению с морфологией. Географические названия были представлены всеми членами предложения, исключая сказуемое и дуплексив. По данным, исходящим из нашего анализа, можно прийти к заключению, что в географических названиях крупнейшей группой в русском материале является обстоятельство места (43,3 %), а в чешском материале определение несогласованное (29,5 %). В таблице мы сравниваем отдельно все члены предложения, появившиеся в нашем русском и чешском материале.

Географические названия в функции подлежащего			
Географические названия в функции подлежащего в русском материале	12 %	Географические названия в функции подлежащего в чешском материале	10,6 %
Географические названия в функции многократного подлежащего в русском материале	-	Географические названия в функции многократного подлежащего в чешском материале	2 %
Географические названия в функции дополнения			
Географические названия в функции дополнения в русском материале	9,3 %	Географические названия в функции дополнения в чешском материале	19,3 %
Географические названия в функции многократного дополнения в русском материале	1,3 %	Географические названия в функции многократного дополнения в чешском материале	5,3 %
Географические названия в функции определения			
Географические названия в функции определения в русском материале	35 %	Географические названия в функции определения в чешском материале	29,5 %
Географические названия в функции многократного определения в русском материале	3,3 %	Географические названия в функции многократного определения в чешском материале	0,6 %
Географические названия в функции субстантивного определения в русском материале	4 %	Географические названия в функции субстантивного определения в чешском материале	2,5 %
Географические названия в функции обстоятельства места			
Географические названия в функции обстоятельства места в русском материале	43,3 %	Географические названия в функции обстоятельства места в чешском материале	27,3 %
Географические названия в функции многократного обстоятельства места в русском материале	4 %	Географические названия в функции многократного обстоятельства места в чешском материале	2 %

Согласно этому анализу, можно прийти к заключению, что географические названия в функции разных членов предложения в исследуемом нами чешском материале более равномерно распространены, чем в русском.

В некоторых случаях мы столкнулись с перенесенными значениями слов. Например: „Буду голосовать за Россию...“ - название страны как название партии Путина, другой пример: „Chelsea, Liverpool ani Manchester ve vánočním kole pezaváhaly“ - названия городов как названия футбольных команд“. В таком случае

чаще употребляются перенесенные названия.

Подводя итоги, следует сказать, что почти все географические названия, появляющиеся в нашем материале, относятся к группе хоронимов, характеристику которых мы уже привели выше в теоретической части нашей работы.

Хотя наш языковой материал представляет собой лишь малую часть употребляемых географических названий, мы надеемся, что нам удалось рассмотреть основные морфологические и синтаксические черты изучаемого и вывести правильные заключения, которые могут быть полезны при другом, более крупном исследовании данной проблематики в текстах русской и чешской публицистики.

Теоретическим материалом, который послужил раскрытию данной темы, были лингвистические работы, современные грамматики и научные публикации.

Anotace

Příjmení a jméno: Pchálková Blanka

Název katedry a fakulty: Katedra slavistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Název diplomové práce: Zeměpisné názvy v textech současné české a ruské publicistiky

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Helena Flídrová, CSc.

Počet znaků: 93 989

Počet titulů použité literatury: 23

Klíčová slova: zeměpisné názvy, publicistika, toponomastika, choronyma, toponyma, jména pomístní, hydronyma, oronyma, podstatné jméno, přídavné jméno, podmět, několikanásobný podmět, předmět, několikanásobný předmět, přívlastek, několikanásobný přívlastek, substantivní přívlastek, příslovečné určení místa, několikanásobné určení místa.

Charakteristika: Tato bakalářská práce se věnuje zeměpisným názvům v textech současné české a ruské publicistiky. Práce se dělí na dvě části – teoretickou část a praktickou část. V teoretické části se zabýváme charakteristikou onomastiky a toponomastiky a dělením zeměpisných názvů. Dále v teoretické části uvádíme jaké se používají formy přejímání zeměpisných názvů do češtiny a ruštiny. Praktická část naší práce je věnována analýze zeměpisných názvů z pohledu morfologického a syntaktického.

Seznam použité literatury

1. Bauer, J., Mrázek, R., Žaža, S.: Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy. SPN, Praha 1960.
2. Beránek, T. a kol.: Index českých exonym: standardizované podoby a varianty. Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha 2006.
3. Flídrová, H.: Základy gramatiky, přednášky pro posluchače ruštiny se zaměřením na hospodářsko-právní a turistickou oblast. Olomouc 2007.
4. Гиляревский, Р. С., Старостин, Б. А.: Иностранные имена и названия в русском тексте. Международное отношение, Москва 1969.
5. Grepl, M., Karlík, P.: Skladba spisovné češtiny, SPN, Praha 1989.
6. Harvalík, M.: Synchronní a diachronní aspekty české onymie. Academia, Praha 2004.
7. Havránek, B., Jedlička, A.: Česká mluvnice, SPN, Praha 1988
8. Кохтев, Н. Н., Розенталь, Д. Э.: Популярная стилистика русского языка. Русский язык, Москва 1988.
9. Kopecký, L., Leška, O. a kol.: Rusko-český slovník. SPN, Praha 1978.
10. Kraus, J. a kol.: Nový akademický slovník cizích slov. Academia, Praha 2005.
11. Левашов, Е. А.: Географические имена: трудные случаи употребления. Астрель, Москва 2003.
12. Lutterer, I., Kropáček, L., Huňáček, V.: Původ zeměpisných jmen. Mladá fronta, Praha 1976.
13. Mejstřík, V. a kol.: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Academia, Praha 2003.
14. Никонов, В. А.: Краткий топонимический словарь. Мысль, Москва 1966.
15. Olivová-Nezbedová, L.: Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, vod a cest. Academia, Praha 1995.
16. Pastýř, S.: Sbíрка užitečných materiálů pro onomastické semináře. Gaudeamus, Hradec Králové 2005.
17. Petr, J. a kol.: Mluvnice češtiny. Academia, Praha 1986.
18. Pilátová, J.: Stylistika, přednášky pro posluchače ruštiny se zaměřením na hospodářsko-právní a turistickou oblast. Olomouc 2008.

19. Polívková, A.: Naše místní jména a jak jich užívat. Euromedia Group – Knižní klub, Praha 2007.
20. Поспелов, Е. М.: Топонимический словарь. Астрель, Москва 2005.
21. Šmilauer, V.: Úvod do toponomastiky. SPN, Praha 1963.
22. Šrámek, R.: Úvod do obecné onomastiky. Masarykova univerzita, Brno 1999.
23. Toušek, V., Kunc, J., Vystoupil, J.: Ekonomická a sociální geografie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2008.

Excerpované prameny

1. Аргументы и факты. 2009, č. 22.
2. Аргументы и факты. 2009, č. 23.
3. www.fotbalzive.ct24.cz
4. www.iimes.ru.
5. <http://inpath.ru>
6. Koktejl, listopad 2004, č. 11.
7. Koktejl, prosinec 2004, č. 13.
8. Koktejl, únor 2005, č. 2.
9. Koktejl, březen 2005, č. 3.
10. Koktejl, duben 2005, č. 4.
11. Koktejl, červen 2005, č. 6.
12. Koktejl, červenec - srpen 2005, č. 7-8.
13. <http://www.luxe.ru>
14. Metro, 2009, č. 11.
15. Metro. 2009, č. 14.
16. Metro. 2009, č. 16.
17. Metro. 2009, č. 17.
18. Metro, 2009, č. 36.
19. <http://nature.baikal.ru/>
20. www.news.yandex.ru
21. www.novinky.cz/ekonomie
22. www.novinky.cz/domaci
23. www.novinky.cz/veda-skoly
24. www.novinky.cz/zahranicni
25. www.rusrep.ru/
26. Русский репортер. декабрь 2007, č. 27.
27. www.sport.aktualne.cz
28. <http://tonkosti.ru>